

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ П.В. Кутуєв

« ____ » _____ 20 ____

р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 054 «Соціологія»

**на тему: « Процеси трансформації шлюбних стосунків в
сучасному українському суспільстві»**

Виконала:

Студентка VI курсу, групи СЛ-61м

Буряк Олена Олексіївна

Керівник:

Доцент кафедри соціології,

к. філос. н., доцент

Коломієць Т. В.

Рецензент:

ст. викладач кафедри теорії та практики

управління, к. філос. н.

Пашов Р. І.

Засвідчую, що у цій
магістерській дисертації немає
запозичень з праць інших авторів без
відповідних посилань.

Студентка _____

Київ – 2018 року

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) за освітньо-науковою програмою

Спеціальність – 054 «Соціологія» «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

«___» _____ 20__ р.

**ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студентці**

Буряк Олені Олексіївні

1. Тема дисертації «Процеси трансформації шлюбних стосунків в сучасному українському суспільстві», науковий керівник дисертації Коломієць Тетяна Володимирівна, доцент кафедри соціології, к. філос. н, затверджені наказом по університету від «16» березня 2018р. від № 949-с
2. Термін подання студентом дисертації 07 грудня 2018 р.
3. Об'єкт дослідження: шлюбні стосунки в сучасному суспільстві України.
4. Предмет дослідження: трансформація шлюбних стосунків у сучасному українському суспільстві.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити: 1.Розглянути історіографію дослідження шлюбних стосунків. Визначити основні категорії дослідження шлюбних стосунків. Проаналізувати основні види шлюбних стосунків у сучасному суспільстві. Описати сучасний стан сімейно-шлюбної динаміки в Україні. Виявити основні проблеми функціонування сучасного українського подружжя. Розглянути альтернативні варіанти розвитку шлюбних відносин.
6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу
7. Орієнтовний перелік публікацій відсутній
8. Дата видачі завдання січень 2017

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1.	Визначення напрямку дослідження	Вересень 2016р.	
2.	Формування джерельної бази дослідження	Жовтень - листопад 2016р.	
3.	Складання розгорнутого плану	Листопад -грудень 2016р.	
4.	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Січень 2017 р.	
5.	Підготовка і написання I розділу дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження шлюбних стосунків»	Лютий - травень 2017 р.	
6.	Написання II розділу «Аналіз трансформації шлюбних стосунків в сучасних умовах»	Червень- листопад 2017 р.	
7.	Підготовка програми та інструментарію дослідження	листопад- грудень2017 р.	
8.	Проведення дослідження та аналіз зібраних даних	Січень-березень 2018 р.	
9.	Написання III розділу «Дослідження мотивів альтернативних форм шлюбу в сучасному українському суспільстві», висновків та коригування списку літератури.	Січень - вересень 2018 р.	Відрахована наказом №1345-с від 21.05.2018р. як така, що повністю виконала теоретичний курс навчання, але не подала магістерську дисертацію до захисту
10.	Підготовка реферату магістерської дисертації	Жовтень - листопад 2018р.	Поновлена та допущена до повторної атестації наказом № 4334-с від 11.12.2018р.
11.	Передача магістерської дисертації на кафедру	Грудень 2018 р.	

Студент

О.А.Буряк

Науковий керівник дисертації

Т.В.Коломієць

АНОТАЦІЯ

Буряк О. О. Процеси трансформації шлюбних стосунків в сучасному українському суспільстві. — На правах рукопису.

Магістерська дисертація за спеціальністю 054 – Соціологія. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2018. – 82 с., список джерел з 49 найменувань.

Дисертація присвячена проблемі трансформації шлюбних стосунків в сучасному українському суспільстві. Розглянуто альтернативні варіанти розвитку шлюбних відносин та доліджено функціонування відкритого шлюбу на прикладі подружніх пар в м. Києві.

Ключові слова: шлюбні стосунки, традиційні шлюбні стосунки, альтернативні шлюбні стосунки, трансформація шлюбу, шлюбні тенденції, проблеми сучасного шлюбу, відкритий шлюб.

SUMMARY

Buriak O. The process of transformations of marriage in the modern Ukrainian society. - As a manuscript.

Master dissertation for specialty 054 - Sociology. - National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute Institute of Igor Sikorsky", Department of Sociology. - Kiev, 2018. - 82 p., The list is from 49 springs.

The work is attributed to the problems of transforming of marriage in the modern Ukrainian society. The work contains surveys and analyses of open marriages in Kyiv.

Key words: marriage , traditional marriage, alternative marriage , transformation of marriage, problems of marriage, open marriage .

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ.....	8
1.1 Історіографія дослідження шлюбних стосунків.....	8
1.2 Основні підходи до визначення поняття шлюбу.....	17
1.3 Типологія шлюбних стосунків у суспільстві.....	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	33
2.1 Особливості та тенденції шлюбних стосунків у сучасному суспільстві.....	33
2.2 Проблеми традиційної шлюбної моделі в Україні.....	43
2.3 Перспективи альтернативних видів шлюбних стосунків.....	50
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВІВ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ ШЛЮБУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	53
3.1 Програма дослідження «Мотиви вибору альтернативних форм шлюбу в сучасному українському суспільстві».....	53
3.2 Аналіз результатів дослідження.....	71
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82

ВСТУП

Актуальність. Інститу сім'ї – один з найдавніших соціальних інститутів, що передували релігіям, державі, освітнім системам та господарським формуванням. Проте сучасний тип сім'ї закладався на основі економічних, соціальних та ідеологічних передумов.

За первісних часів сім'я ґрунтувалася на інстинктах, закладених природою. Проте суспільний розвиток, господарсько-економічний тиск, релігія та традиції деформували сімейні відносини. Природні передумови в утворенні сім'ї змінилися економічними пріоритетами. Це стало причиною багатьох деформацій природніх потреб людини, що набуло у сучасному контексті форму традицій.

Шлюб пережив величезну кількість трансформацій, аж доки прийняв сучасну форму. Проте суспільство змінюється швидше, ніж традиційні сімейні норми і правила, і зараз шлюб переживає серйозну кризу.

За останні роки значно змінилося занчення фізичної сили. Завдяки розвитку технологій з'явилася перспективи рівних можливостей для чоловіка та жінки. Ключову роль у переоцінці гендерних цінностей зіграли феміністичні рухи, що докорінно змінили бачення ролі жінки в економічному та соціальному планах. Разом із збільшенням добробуту і послабленням тиску законів моралі, критично збільшився рівень розлучень. Все менше людей планують традиційне сімейне життя.

Народжуваність зменшується разом зі зростанням рівня смертності. Нестабільність шлюбних лише загострює демографічну кризу, яка склалася в Україні протягом останніх років. Кількість населення з часів незалежності скоротилося на 10 мільйонів. Скорочення народжуваності пов'язане з економічною кризою, проте дуже значним фактором є велика кількість

розлучень. Статистика показує закономірність, що на два офіційно заключенні шлюби приходить одне розлучення. Одним із найбільших стресових факторів у житті людини є розлучення. Розлучення дестабілізують суспільство, загострюють такі психологічні проблеми як проблема самогубства, психічних розладів, негативно пливають на процеси виховання, стимулюють злочинність.

Також змінюється орієнтація суспільних цінностей. Раніше сім'я була безперечним пріоритом для людини, способом забезпечення матеріального існування. Зараз сім'я та шлюб протиставляються кар'єрному зростанню. Усе більше молодих людей розглядає шлюб як перешкоду самореалізації та особистому розвитку.

Такі яскраві статистичні показники свідчать про те, що традиційні сімейні цінності не спрацьовують. Проте громадська свідомість в Україні ще не готова це усвідомити. Популярності набувають громадські рухи за традиційні сімейні цінності, що в основному виражають своє категоричне заперечення легалізації гомосексуальних шлюбів. Прикладом такого руху є протест івано-франківців у квітні 2018 року. Можливість зміни 51 статті Конституції «союз чоловіка та жінки» на «союз двох» розглядається як занепад інституту сім'ї.

Проте обмежувальна світоглядна пропаганда не вирішує актуальних шлюбних проблем. За твердженням Бурової, «стан шлюбно-сімейних відносин сьогодні, на наш погляд, не свідчення занепаду, а підтвердження все більшої різноманітності шлюбно-сімейних і сексуальних відносин» [8, С.425].

Можливо, що завдяки технічному розвитку, шлюб позбудеться традиційних і стереотипних деформацій, і прийме природну для людини форму.

«Теоретичні і емпіричні дослідження сім'ї часто пов'язані з вивченням ефективності її функціонування як системи. Серед сучасних проблем, що вивчаються, передусім, такі, як, невідповідність функціонування сім'ї і

шлюбу громадським потребам (зниження народжуваності, нестабільні шлюбні стосунки, зниження престижу юридичного шлюбу, зниження виховного потенціалу сім'ї та ін.); трансформація сексуальності, міжстатевих і стосунків між поколіннями, переосмислення гендерних стереотипів у шлюбно- сімейних стосунках; тенденції в зміні сім'ї як соціального інституту, у тому числі мінливість функціонального вигляду сім'ї; зміни внутрішньо сімейної взаємодії; соціальний потенціал молодих сімей, екзогамні і ендогамні чинники, які впливають на нього, і т. д.» [8, С. 7-8].

Традиційний шлюб шлюб, що формувався під тиском релігійних поглядів та економічної необхідності, дає нові і нові тріщини. Для союзу двох самодостатніх індивідів необхідний більш міцний фундамент, ніж економічна необхідність та моральний тиск з боку суспільства. Намагання втиснутись у вузькі рамки традиційної ідеології призводить до виникнення таких травматичних явищ сімейного життя як серійна моногамія, неповні родини, неблагополучна атмосфера у сім'ї.

Спроби державного регулювання інституту сім'ї не дали жодних позитивних зрушень. Більш жорсткі норми регулювання процесу розлучення призвели лише до зменшення кількості заключених шлюбів. Спроби пропагувати ідеологію традиційного шлюбу, який не відповідає повсякденним реаліям, зазнають поразку. Для вчених, психологів, політологів, соціологів постала нова задача. Необхідно розбудовувати нову ідеологію шлюбних стосунків.

Саме зараз настала можливість будувати шлюб на основі романтичних почуттів, взаємоповазі та прагненні допомагати один одному розкрити свій потенціал.

Гомосексуальні шлюбу вже здобули офіційне і суспільне визнання у багатьох країнах Заходу. Альтернативні форми шлюбу серед гетеросексуальних пар знаходяться в тіні, проте їх кількість неухильно зростає.

Незаангажоване традиційними упередженнями вивчення альтернативних форм шлюбу дає глибоке розуміння того, чого саме не вистачає сучасним індивідам у традиційному шлюбі. І тільки з повним розумінням ситуації можливо приймати адекватні рішення щодо контролю шлюбно-сімейної ситуації країни.

Одним із цікавих і революційних видів альтернативних форм шлюбу є відкритий шлюб. Такому виду шлюбних відносин присвячено занадто мало наукових праць, тому він потребує глибокого аналізу сучасних соціологів.

Об'єкт дослідження: шлюбні стосунки в сучасному суспільстві України.

Предмет дослідження: трансформація шлюбних стосунків у сучасному українському суспільстві.

Мета дослідження: визначити основні прояви трансформації сучасних шлюбних стосунків.

Завдання дослідження:

1. Розглянути історіографію дослідження шлюбних стосунків.
2. Визначити основні категорії дослідження шлюбних стосунків.
3. Проаналізувати основні види шлюбних стосунків у сучасному суспільстві.
4. Описати сучасний стан сімейно-шлюбної динаміки в Україні.
5. Виявити основні проблеми функціонування сучасного українського подружжя.
6. Розглянути альтернативні варіанти розвитку шлюбних відносин.

Наукова розробленість проблеми. Шлюб завжди знаходиться в центрі уваги багатьох вчених. Проблеми молодих сімей у сучасному суспільстві представлені у роботах таких соціологів як Андреева Т. В. , Альошина Ю. досліджує трансформацію шлюбних орієнтацій. Розгляд альтернативних форм шлюбу зробила Ляшенко Н. О. Кашуба О. провела дослідження щодо альтернативних форм шлюбу таких як незареєстрований шлюб. Слюсар Л. І. описує еволюцію шлюбних стосунків в Україні. Т.

Злобіна займається питанням характеристики сучасної моногамії та розглядом течій поліаморії.

Наукова новизна результатів роботи. Альтернативні форми шлюбу розглядаються в основному у роботах психологів, соціологи обмежуються лише виокремленням різних видів шлюбних стосунків (Ляшенко Н. О.) Саме тому ця тема є малорозробленою. Статей та досліджень відкритого шлюбу в аналізі шлюбної ситуації в Україні немає.

Новизною роботи є дослідження відкритого шлюбу в Україні, причини його виникнення, особливості та характеристики, тлумачення відкритого шлюбу самими його прихильниками, а також розгляд майбутніх перспектив для такого типу стосунків в Україні, а також його переваги та руйнівні недоліки.

Новизною є такі отримані результати дослідження:

- Розширено поняття відкритого шлюбу на основі проведеного дослідження
- Знайшла подальший розвиток розробка мотивів вибору відкритого шлюбу
- Вперше було розглянуто перспективи розвитку відкритого шлюбу та загрози його існуванню в українському суспільстві.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ

1.1 Історіографія дослідження шлюбних стосунків

Сім'я і шлюб - одні з найдавніших суспільних утворень. Довгий період часу історія дослідження еволюції шлюбних стосунків ігнорувалася на спрощувалася, описуючи лише два типи шлюбних відносин - проміскуїтет (невпорядковані сексуальні стосунки) та патріархальна сім'я.

Проте більш глибокі дослідження систем родства та трактування міфологічних текстів дозволили вченим відновити еволюційних шлях шлюбних стосунків від первісних часів до сучасності. Одним з перших історичну мінливість шлюбних стосунків розглянув вчений І. Я. Баховен у праці «Материнське право. Дослідження гінекократії старого часу та його релігійної й правової природи», виданій у 1861 році.

Розвиток шлюбних стосунків від гетеризму до шлюбної моногамії Баховен вбачає в еволюції релігійних поглядів. «Внаслідок подальшого розвитку релігійних уявлень, з появою нових божеств, представників нових поглядів, традиційна група богів, що уособлювала старі погляди, все більше і більше відтісняється на задній план першими. Таким чином, не розвиток дійсних умов життя людей, а релігійне відображення цих умов у головах тих же людей викликало, по Бахофену, історичні зміни у взаємному суспільному становищі чоловіка і жінки». [31, С. 3].

Такий містицизм жорстко критикується Енгельсом. Хоча не можна недооцінити новизну поглядів Бахофена саме на історичну зміну шлюбних стосунків.

Також спроби здійснити історичну реконструкцію сім'ї зробив шотландський юристу Дж. Ф. Мак-Леннан, описавши у своїй роботі «Первісний шлюб» 1865 року екзогамний та ендогамний шлюб.

Пізніше, досліджуючи системи родства корінних жителів Америки, вчений Морган виділив зумів відтворити послідовний історичний розвиток сімейних відносин від проміскутету до більш регульованих шлюбних стосунків.

Рушієм у еволюції шлюбних стосунків була заборона на інцест, що відповідає раціональності природного відбору. «Шляхом послідовного виключення спочатку ближчих, потім все більш віддалених родичів, нарешті, навіть просто свояків, будь-який вид групового шлюбу стає врешті-решт практично неможливим, і в результаті залишається одна поки ще не міцно поєднана шлюбна пара, та молекула, з розпадом якої шлюб взагалі припиняється» [31, С. 20].

Природний відбір вичерпав свою рушійну силу впливу на шлюбно-сімейні відносини на етапі парної сім'ї. Проте в дію вступили інші історичні фактори.

«Природний відбір завершив свою справу шляхом все ширшого вилучення з шлюбного спілкування; в цьому напрямку йому вже нічого не залишалося робити. І якби не почали діяти нові, громадські рушійні сили, то не було б ніякої підстави для виникнення з парного співжиття нової форми сім'ї. Але такі рушійні сили вступили в дію», [31, С. 23].

Саме такою рушійною силою став господарський розвиток. Перехід від полювання до землеробства та скотарства створював надлишок виробництва і концентрував багатство в руках човіків, адже саме вони переважно володіли засобами виробництва і використовували їх зв'язку з перевагою у фізичній силі. Накопичення багатств породило зміну традицій успадкування майна до дітей. Очевидно, що чоловік прагнув передати свій спадок своїм дітям, тому наступним кроком стало панування жорсткої

моногамії для жінок. Звичай вести рід по материнській лінії назавжди зникає.

Отже, першим висновком щодо дослідження природи утворення сім'ї варто окреслити той факт, що і чоловікам, і жінкам в однаковій мірі властива полігамність. А історично і релігійно ідеалізована традиційна сім'я виникла в результаті тиску економічних факторів.

Своє місце в історії займає патріархальна сім'я - організація осіб в сім'ю, підпорядковану батьківській владі.

І вже за часів стародавніх греків філософи вбачали необхідність у продуманій трансформації традиційного сімейного укладу.

Давньогрецький філософ Платон вбачав у традиційній моделі сім'ї загрозу існуванню ідеальної держави. Проте у своєму трактаті «Держава» Платон наголошував на необхідності шлюбу. «У державі, яка дбає про людське добро, було б безбожно дозволити хаотично вступати у статеві стосунки чи щось інше таке витворяти, до того ж, і правителі не допустять» [36, С. 151].

Шлюбні стосунки, на думку філософа, були важливим аспектом у розбудові ідеальної держави, проте вони мають бути реорганізовані у шлюби, де жінки і чоловіки будуть спільними, а також спільні будуть діти, народжені у таких тимчасових союзах. Проте такі шлюби жорстко регламентуються і підпорядковуються рішенням правителів.

«Всі жінки повинні бути спільною власністю для цих чоловіків, а окремо нехай ні одна ні з ким не живе разом. І діти теж повинні бути спільними, і ані батько не повинен знати своїх нащадків, ані діти — батька»[36, С. 150].

Контролювати шлюб, за теорією Платона, має держава у представництві правителів - філософів. Проте філософ наголошував на рівності прав чоловіків та жінок, він підкреслював, що жінка також повинна отримувати повноцінну освіту на рівні з чоловіками, а розподіл суспільних обов'язків, розподіл праці має здійснюватися за особистими схильностями,

а не за гендерними ознаками. «У будівників держави не може бути жодної справи лише для жінки, тому що вона жінка, чи лише для чоловіка, тому що він чоловік. Однакові природні властивості розсіяні у живих істотах обох статей, і до всіх занять надаються за своєю природою як жінка, так і чоловік» [36, С. 147].

На жаль, навіть у сучасному суспільстві питання розподілу гендерних ролей призводить до дезорганізації шлюбних стосунків.

На відміну від Платона, його учень Арістотель у своїй роботі «Політика» у сім'ї вбачав витоки держави.

Арістотель визначав сім'ю як «об'єднання, що виникло у природний спосіб для задоволення щоденних потреб» [4, С. 17].

Об'єднання чоловіка та жінки, викликане природнім потягом, переростає у об'єднання родів для забезпечення господарської діяльності. Союзи декількох родів переростають у поселення, продовжують розростатися, об'єднуються у поселення. А об'єднання декількох поселень формується у державу.

«Держава порівняно із сім'єю та кожним з нас є первинною з природи, бо необхідно, аби ціле передувало частині» [4, С. 17].

Саме таким чином, природній союз чоловіка та жінки закладає основи держави.

Знову ж таки, повертаючись до полеміки гендерних ролей, Арістотель не підтримував ідеї рівності чоловіка та жінки, а вбачав родь жінки у підкоренні чоловікові. Таким чином, філософ був прихильником паріархального сімейного устрою, що панував і в Середні віки, і в епоху Просвітництва.

Родова община як вид патріархальної сім'ї згадується в збірці законів Ярослава Мудрого «Руська Правда». Характерною особливістю для східних слов'ян був звичай співжиття у великих родинних общинах. «Населенню ж Сходу [Європи] були притаманні інші психологічні риси - вміння жити у злагоді із численними родичами і підкорятися авторитету старших,

нав'язувати свою волю молодшим заради підтримки порядку в родині й господарстві» [19].

На подальший розвиток шлюбних стосунків на території України значний вплив мали християнські традиції та уявлення, які закріплювали ідеї одношлюбності, подружньої вірності та покірності батькам та чоловіку як голові родини.

Та все ж сімейний уклад часів Київської Русі віддзеркалював ще не зовсім викорінені язичницькі вірування. Це частково виражалося у положенні жінки у сімейній ієрархії. У своїй монографії дослідниця Бурова освітлювала тему розподілу обов'язків та ролей у давньоруській сім'ї.

«Відносини чоловіка і дружини будувалися не на відносинах «домінування-підпорядкування», а на початковій конфліктності між статями. У слов'янському язичництві жінка не була істотою другого сорту, підпорядкованому чоловікові. Вона вважалася просто іншою людиною, який володів якостями, відмінними від чоловічих» [8, С. 20].

Тобто буквально відбувався поділ главенства територіально: жінка була головною у домі, виконуючи господарські обов'язки, на чоловіків покладалась першість у веденні зовнішніх справ.

На межі XVIII – XIX століття ідеологія розбудови шлюбних стосунків засновувалась на природньому праві, підкреслюючи главенство чоловіка на основі його переваги у фізичній силі. Саме таким чином була сформована ідеологія подвійних стандартів.

«Для Фіхте, як і для Канта, характерна подвійна статева мораль. Те, що дозволено чоловікові, не може бути дозволено жінці. До чоловіків одні вимоги, до жінки - інші. Фіхте визнавав право чоловіка на подружню зраду і її прощення. Жінка ж, що зрадила чоловікові, повинна бути покараною і позбавлена дому» [8, С. 68].

Чоловік був безперечним авторитетом у сімейній життєдіяльності.

«Безумовно, впродовж тривалого часу родина була осердям поневолення жінки й панування над нею» [26].

Проте з панівним положенням на чоловіків покладалася відповідальність у матеріальному забезпеченні жінки та всієї родини. До того ж, батьки самовільно обирали для своїх дітей подружніх партнерів, що було таким чином обмеженням свобод і чоловіка, і жінки.

Безперечно, сучасні проблеми українського суспільства несуть у собі глибокий відбиток історичних змін.

«Динамічність і неоднозначність сучасних процесів у шлюбно-сімейній сфері, у тому числі трансформація інституту шлюбу, обумовлює необхідність більшої уваги дослідників до історичної еволюції цього інституту» [40, С. 62].

Шлюбні традиції українців доіндустріального періоду були опрацьовані у роботах дослідника Слюсара, що виділив такі характеристики як безперечний вплив релігійних норм, що означав високу стабільність шлюбів, зазвичай багатодітність родин.

«Шлюбні традиції українців у XVII–XIX ст. характеризувались значною сталістю, майже не змінювались протягом століть. Норми звичаєвого права стосовно віку, моделі, умов шлюбу знайшли відображення в законах держави, повністю узгоджувались з ними. З кінця XVIII ст. шлюбно-сімейні відносини майже цілком контролювала церква, і це підтримувала держава, було закріплено у шлюбному законодавстві» [40, С. 70].

На сьогоднішній день релігійні моральні норми не відіграють великого значення у суспільстві. Хоча вінчання у церкві є досить популярних серед подружніх пар, проте воно не гарантує більшої стабільності сімейних стосунків.

Традиційна ідеології, що яскраво пропагується сучасними рухами за традиційні сімейні цінності, тримається на історично закладених уявленнях про шлюб.

«Модель шлюбної поведінки українців: висока інтенсивність шлюбності, велике поширення ранніх шлюбів, сезонні коливання

шлюбності відповідно до сільськогосподарського та релігійного циклів, поширення моделі «шлюбу на все життя», тобто припинення шлюбу лише у випадку овдовіння – була значною мірою типовою для населення доіндустріального суспільства. І ця модель шлюбності збереглася і в перші десятиліття XX століття, хоча суспільство, яке вже просувалося шляхом індустріалізації, потребувало її оновлення. Однак шлюбне законодавство, побудоване на принципах релігійної моралі, фактично залишалось незмінним до «великого революційного перелому» другого десятиліття XX сторіччя» [40, С. 70].

На процеси трансформації сучасного шлюбу вплинула сексуальна революція. У своїй роботі «Трансформація інтимності» Гідденс описав її наслідки на шлюбно-сімейне життя. Сексуальна функція вийшла за межі шлюбного життя. З'являється відносно нове явище - стосунки, довгостроковий союз двох людей, заснований на романтичних почуттях. Більш конкретизувавши ці взаємини, Гідденс вводить поняття чистих стосунків, що «стосуються ситуації, де соціальні стосунки вводяться заради самих себе, заради того, що може бути отримано кожною особою з підтримуваної асоціації з іншим; і які тривають лише до тих пір, поки обидві сторони думають, що стосунки кожному з індивідів доставляють досить задоволення, щоб залишатися в них» [9, С. 81].

З ходом часу патріархальна сім'я трансформується в нуклеарну. Значний внесок у дослідження формування нуклеарних сімей зробила дослідниця Надія Парфан.

«Проте сучасні ідеології фаміліалізму, що проголошують такий тип сім'ї суспільною нормою, походять із пізніших стадій розвитку капіталізму. З одного боку, вони пов'язані з народженням споживацького суспільства, батьківщиною якого стала повоєнна Америка» [34].

Другим важливим фактором у формуванні сучасної нуклеарної сім'ї стала спроба війни з бідністю, що також було висвітлено у роботах Парфан.

«Поруч зі споживацьким суспільством, важливу роль у становленні нового фаміліалізму зіграла «війна з бідністю» — американська соціальна політика 1960-1990-х, що спиралася на антропологічну теорію про «культуру бідності» (culture of poverty). Серед іншого, ця впливова теорія вважала нестабільні шлюби та одиноке материнство структурною причиною (а не наслідком) бідності (Goode and Eames 1996). «Війна з бідністю» була спробою пом'якшити соціальну нерівність, але натомість призвела до її концентрації та самовідтворення, через що була припинена» [34].

Аналізуючи трансформацію традиційної патріархальної сім'ї в сучасну нуклеарну в Україні, варто зазначити вплив інших факторів.

«У Східній Європі феномен фаміліалізму пов'язаний не лише з експортом споживацької культури Заходу, а й зі зростанням традиціоналістських і націоналістичних рухів, чия політична кар'єра стрімко пішла вгору після фінансово-економічної кризи 2008 року. Так, у сучасному українському дискурсі фаміліалізму «сімейні цінності» є порожнім означником, який протиставляють негативному досвіду «радянського минулого» [34].

Радянський союз залишив глибокий негативний відбиток на функціонуванні сім'ї, відголоски якого залишаються по сьогодні. Зміни були різкими і занадто радикальними для традиційного родинного укладу.

«Перехід від розширеної патріархальної родини до нуклеарної сім'ї у випадку України пов'язаний з індустріалізацією та урбанізацією Радянського Союзу та соціальною історією 20 століття» [34].

«У нас досить високий рівень розлучуваності в країні, це сформувалося ще в 70-і роки, за часів Радянського союзу» [41].

Динаміку цінностей у сучасному шлюбі досліджувала Балабух.

«Скорочення вільного часу різко зменшило час сімейного спілкування як у подружжя, так і в батьків з дітьми. Повноцінне сімейне виховання було замінено державним конвеєром (ясла – дитячий садок – школа з групами продовженого дня). У цих умовах виросло кілька поколінь,

відчужених від батьківського дому, від родинних стосунків». Крім того, були порушені також традиційні християнські засади та цінність шлюбу. Держава «відмінила» церковний шлюб і взяла на себе роль контролера приватного життя людини» [6, С. 1].

Такі зміни суттєво погіршили становище української сім'ї.

Значний внесок у розгляді сімейних ролей, альтернативних типів шлюбу в українському суспільстві зробила дослідниця Ляшенко. Також дослідниця здійснила розгляд утановок щодо подружніх ролей у сучасних українських сім'ях.

Як показують численні дослідження вчених, в основі моногамної сім'ї лежать такі фактори як природний відбір та економічні передумови, глибоко вплетені в обмеження прав жінки. Тому не дивно, що в епоху науково-технічної модернізації суспільства традиційний шлюб переживає глибоку кризу. Жінки отримали можливість до повноцінної господарсько-економічної діяльності на рівні з чоловіками, тому економічний фактор залежності жінки від чоловіка втратив свою актуальність. Для збереження шлюбно-сімейних відносин необхідно знайти нове, більш стійке підґрунтя, на якому буде триматися новий тип шлюбу сучасного суспільства.

1.2 Основні підходи до визначення поняття шлюбу

Сім'я є первинною ланкою у розбудові суспільства. «При цьому сім'я може досліджуватися як соціальний інститут (тобто "в зв'язці" стосунків "сім'я - суспільство") і як мала соціально психологічна група (внутрішньогрупова взаємодія і міжособистісні стосунки)» [8, С. 26].

І саме шлюб являю собою найбільш поширену передумову щодо створення сім'ї. Поняття шлюбу має в собі багато значень, що варіюються в історичній перспективі.

Е. Гідденс визначав шлюб як «сексуальний союз двох дорослих осіб, що отримав визнання і схвалення з боку суспільства» [8, С. 28].

Але на сьогоднішній день саме факт суспільного схвалення шлюбу втрачає свою значущість.

«Шлюб як соціальні відносини і як соціальний інститут, який регулює статеві стосунки людей, сьогодні все більше акцентується на особистісному аспекті і все частіше ігнорує соціальну сторону» [8, С. 37].

Виникають абсолютно нові види шлюбів, такі як гомосексуальний шлюб чи шлюби людей похилого віку. Щоб дати визначення поняттю «шлюб», необхідно спершу розглянути функції, покладені на сам шлюб.

Перша функція шлюбу - інституційна. Її суть полягає у офіційному затвердженні шлюбу державою.

«Інституційна функція – фіксація виникнення пов'язаних зі шлюбом правових стосунків між подружжям. При цьому здійснюється регуляція форм шлюбу і майнових стосунків в ньому. Реєстрація шлюбу спричиняє за собою права і обов'язки не лише подружжя, але й держави, що створює потенційну можливість державного захисту і підтримки шлюбу та сім'ї» [30].

Відкритий шлюб безперешкодно співвідноситься з інституційною функцією. Офіційний шлюб заключається між двома людьми з повноцінним збереженням прав та обов'язків передбачених законодавством. Партнери, з якими кожен з подружжя може заводити романтичні стосунки, не мають жодного відношення до ведення спільного господарства, народження та виховання дітей. Хоча остання ситуація не виключається, проте поняття позашлюбної дити з'явилося практично з появою самого шлюбу.

Хоча варто зазначити, що загалом у сучасному суспільстві значення офіційного затвердження шлюбу поступово втрачає свою цінність. Все більшого розповсюдження набувають цивільні, не закріплені законодавством шлюби. І якщо наприкінці минулого століття такі союзи засуджувались з боку суспільства, сьогодні це явище є прийнятним для значної частини населення.

«Аналіз отриманих даних дозволив встановити, що 68% від загального числа опитаних позитивно сприймають альтернативний [не зареєстрований] шлюб» [21, С. 185].

Офіційна реєстрація надає багато переваг у сфері захисту прав учасників шлюбу, в питаннях розподілу майна та успадкування. Проте процес розірвання офіційного шлюбу є однією з найстресовіших подій у житті людини, і складність цього процесу, а також небажання брати високу відповідальність за сімейні стосунки знижує кількість зареєстрованих шлюбів.

Варто зазначити, що однією з дуже поширених причин розірвання традиційного шлюбу, я сама сімейна зрада одного з подружжя. Так як кілька тисячоліть існування інституту сім'ї явище позашлюбних стосунків так і не вдалося викоринити, залишається лише визнати його. Розглядаючи ситуацію з даної точки зору, залишається підсумувати, що офіційний шлюб лише підвищує стабільність офіційних шлюбів.

Наступна функція шлюбу, найважливіша у історичній перспективі, - економічна.

«Економічна функція шлюбу має характер взаємодопомоги в забезпеченні членів подружжя, дітей і похилих родичів. В ситуації цивільного шлюбу при невиконанні цих обов'язків ще потрібно довести їх наявність. В ситуації наслідування приватної власності також існує потреба доповісти наявність шлюбних стосунків» [30].

Економічні фактори можуть стати головною мотивацією для вступу у шлюб. Це, звичайно, не зовсім відповідає першочерговим завданням шлюбу як створення сім'ї, проте наявності економічної вигоди неможливо ігнорувати. Господарсько-економічний прогрес став у свій час рушієм еволюції шлюбних стосунків. Проте на сьогодні можливості для економічної діяльності для чоловіків і жінок зрівнюються, і економічна вигода як фактор вступу і збереження шлюбу частково нівелюється.

Модель відкритого шлюбу передбачає можливість кар'єрного розвитку для обох партнерів, так само можлива і взаємна економічна підтримка. Сімейні обов'язком розподіляються не по гендерному принципу, а за принципом взаємодопомоги.

Отже, можна відмітити, що економічна функція у відкритому шлюбі здійснюється, але відповідальність покладена не лише на чоловіка, а на обох партнерів.

Демографічна функція шлюбу - основа функціонування суспільства.

«Демографічна функція пов'язана із необхідністю соціально-етичного регулювання стосунків між статями, які безпосередньо відтворюють населення. За результатами соціологічних досліджень деяка «невизначеність сімейного стану» на думку респондентів може знижувати репродуктивні установки подружжя» [30].

Більш довірливі стосунки у відкритому шлюбі дають молодим людям впевненість у один одному, а отже, створюють більш комфортну обстановку для майбутніх дітей.

Не менш важлива функція шлюбу - ініціація.

«Функція ініціації — коли перебування в шлюбі є соціальною нормою то вступ до шлюбу служить однією з ознак соціальної зрілості людини. Деяка невизначеність сімейного статусу подружжя в цивільному шлюбі з боку друзів, родичів, та можливо самих шлюбних партнерів також ускладнює виконання цієї функції. Але слід відмітити, що в сучасному суспільстві вона зменшилась; людина має низку інших ознак соціальної зрілості: рівень освіти, кар'єру, матеріальне становище» [30].

У відкритому шлюбі функція ініціації виконується. Партери вважають себе повноцінними членами сім'ї, подружжя, статусна роль у суспільстві підтримується.

«Сексуальна функція – регулювання та контроль за сексуальною поведінкою. У даний час в урбанізованому суспільстві, як правило, більше значення має при укладанні ранніх шлюбів. Однаково може виконуватися або ні в офіційному та цивільному шлюбі» [30].

Сексуальна функція поступово втрачає нерозривний зв'язок зі шлюбом, що є наслідком сексуальної революції.

Основні зміни виражаються:

- «1) стирання подвійного стандарту в статевій моралі;
- 2) відділення сексуальності від функції дітонародження;
- 3) визнання права жінок на володіння власною сексуальністю і на отримання сексуальної насолоди;
- 4) посилення відкритості сексуальної сфери;
- 5) комерціалізація сексу;
- 6) підвищення толерантності до дошлюбних статевих зв'язків;
- 7) підвищення толерантності до нетрадиційних форм здійснення статевого акту;
- 8) підвищення толерантності до гомосексуальних стосунків;
- 9) розширення різноманітності сексуальної практики в масовому масштабі » [9, С.11].

Такі суспільні трансформації значно змінили мотиви вступу у шлюб.

«Згідно з опитуваннями про мотиви вступу шлюб, в основному люди налаштовані дуже романтично - це любов, бажання мати поруч рідну людину. Якісь матеріальні чинники зазвичай не ставляться на перше місце (у будь-якому разі, це не афішується). Бажання мати спільних дітей - теж зараз не головний мотив шлюбів» [41].

Яскраво ілюструє ціннісне значення шлюбу дослідження Романа Хавули, що описував визначення «одруження» молоддю. Майже дві третини опитаних молодих людей визначали шлюб як основу особистого щастя, третина описувала як формальну фіксацію стосунків між людьми, і лише незначний відсоток (2-3%) тлумачили шлюб як регламентовану суспільством необхідність [45, С. 194].

В сучасному суспільстві центральне місце у ціннісному ореолі посідає саме емоційна функція. Щасливий шлюб - це той, який заснований на любові.

«Емоційна функція — в даний час значення її в шлюбі найвище, проте, на думку багатьох фахівців, це веде і до масової нестійкості шлюбів, оскільки емоційна функція найменше піддається регулюванню. В цивільному шлюбі її виконання цілком можливо, все залежить від характеру відносин між подружжям» [30].

Саме в умовах сучасного суспільства набуло значення кохання у стовірнні шлюбу.

«Сучасна статева любов істотно відрізняється від простого статевого потягу, від еросу стародавніх греків. По-перше, вона передбачає у коханої людини взаємну любов, в цьому відношенні жінка знаходиться в рівному становищі з чоловіком, тоді як для античного еросу не завжди необхідна її згода. По-друге, сила і тривалість статевої любові бувають такими, що неможливість спільного життя і розлука представляються обом сторонам великим, якщо не найбільшим нещастям, вони йдуть на величезний ризик, навіть ставлять на карту своє життя, щоб тільки належати один одному, що в давнину бувало хіба тільки у випадках порушення подружньої вірності. І,

нарешті, з'являється новий моральний критерій для засудження і виправдання статевого зв'язку, запитують не тільки про те, чи був він шлюбним або позашлюбним, але і про те, чи виник цей зв'язок по взаємній любові чи ні?» [31, С. 34].

Така ціннісна переорієнтація докорінно змінює соціально-економічні устої.

«Зміни, яких зазнає інтимність, мають на увазі великомасштабну демократизацію міжособистісної сфери таким способом, який цілком сумісний з демократизацією публічної сфери. Так само може матися на увазі і подальший розвиток варіантів. Трансформація інтимності могла б мати руйнівну дію на сучасні інститути в цілому. Тому що соціальний світ, в якому емоційні здобутки витіснили максимізацію економічного зростання, дуже сильно відрізнявся б від того, який ми знаємо в сьогоденні » [9, С. 21].

Підсумовую отримані результати, ми отримуємо вичерпне поняття шлюбу, поєднуючи сексуальні, економічні та соціальні аспекти.

«Соціальний зміст шлюбу включає економічний і емоційно-психологічний аспекти. Економічна сторона передбачає поділ праці і обов'язків між чоловіком і дружиною по матеріальному забезпечення один одного. Емоційно-психологічна складову охоплює почуття подружжя один до одного, їх духовну близькість і моральну свідомість. Як соціальне відношення шлюб передбачає вибір партнера. Принцип вибіркової полягає в тому, що в шлюб вступають з обранцем (обраницею), а не з випадковою людиною» [8, С. 418].

Отже, «шлюб організовує, стабілізує, соціально санкціонує задоволення господарсько - побутових, емоційно - сексуальних, психологічних і батьківських потреб» [5, С. 189].

Шлюб може бути виражений в об'єднанні усіх функцій, або лише декількох окремо. У сучасних умовах складно дати єдине визначення шлюбу за статевою приналежністю учасників, за кількісним учасників шлюбних відносин, за фактом офіційної реєстрації чи суспільним

визнанням, за метою продовження роду на виховання дітей. Конкретним залишається той факт, що шлюб - це явище взаємодії людей, він не може функціонувати лише для однієї людини, і направлений на тривале співжиття.

1.3 Типологія шлюбних стосунків у суспільстві

Види шлюбів варіюються в залежності від кількості шлюбних учасників, від вибору статі шлюбного партнера, від ціннісних орієнтацій у шлюбному житті, процедури реєстрації самого шлюбу, від реалізації взаємних прав і обов'язків по відношенню до шлюбного партнера.

«Форми шлюбу: моногамія і полігам, тобто одношлюбність і багатошлюбність. Моногамія передбачає статевий зв'язок між однією жінкою і одним чоловіком. Полігамія має два різновиди: полігінія, або багатоженство, коли один чоловік має кілька дружин, і поліандрію, або многомужество, коли одна жінка має кілька чоловіків. Історично для людей притаманне поширення полігінії, ніж поліандрії. Крім цього відома така форма як груповий шлюб, коли одночасно в статевих відносинах знаходяться кілька чоловіків з декількома жінками» [8, С. 44].

Варто відзначити, що у всіх культурах багатоженство жорстко регламентувалося законом. На чоловіка повністю покладалися обов'язки матеріального забезпечення родин. Явище поліандрії прив'язувалося до нечисельності жіночого населення, що притаманно для регіонів з жорстоким холодним кліматом.

Для українського суспільства характерна моногамія. Інші форми стосунків не відповідають традиціям української культури, що розбудовувалася на основі християнських цінностей.

Ще одним критерієм типології шлюбних стосунків є вибір майбутнього партнера зі свого кола, або з іншої соціальної групи.

«Вибір шлюбного партнера в історических спільнотах людей визначався двома принципами: екзогамії (за межами певної групи) і ендогамії (всередині певної групи)» [8, С. 44].

У сучасному суспільстві цей принцип може виражатися в обранні собі пари з одного «кола», вихідці із багатих родин надають перевагу спадкоємцям багатих сімей.

«Вибір місця проживання новоствореної пари може бути патрилокальним (за місцем проживання батьків чоловіка), матрилокальним (за місцем проживання батьків дружини) і неолокальним (окремо від батьків). Раніше найпоширенішим було патрилокальне поселення молодої пари. В даний час відзначається тенденція поширення неолокального поселення молодят» [8, С. 44].

Досліджуючи сучасні форми шлюбу, раціонально виділити сімейно-шлюбні стосунки, що відповідають традиційній моделі, та альтернативні форми шлюбу, які виникають на противагу суспільним устоям.

«Традиційний шлюб - шлюб, який орієнтується на загальновизнані суспільні норми, на прийняті в суспільстві стереотипи. Альтернативний шлюб - це шлюб, який орієнтується на особистісні потреби кожного партнера, навіть якщо вони вступають в протиріччя із загальновизнаними суспільними нормами» [21, С. 185].

До альтернативних видів шлюбу належать сезонні, гостьові, комунальні, відкриті шлюби, фактичні (незареєстровані) та гомосексуальні шлюби.

Розглянемо більш детально кожен із видів шлюбних стосунків.

«Сезонний шлюб (обмежена часом сім'я): відносини закріплюються на певний термін, по закінченню якого вважаються автоматично розірваними. Подружжя заново зважує всі плюси і мінуси спільного життя і вибирає: розлучитися їм або ж домовитися ще на якийсь період часу. Прихильники цієї форми шлюбу дотримуються думки, що дорослі люди виростають із стосунків, як «діти із взуття»[30].

Сезонний шлюб часто вибирають творчі особистості, чоловіки з високими статками.

Як окремий різновид можна виділити такі шлюби, що при самому заключенні розглядаються подружжям як шлюб на все життя, проте через деякий час розпадаються, бо партнери вже не відчують необхідності і потреби у таких взаємовідносинах.

Наступний вид шлюбу, що не є притаманним для українського суспільства, проте знайшов своє місце у деяких скандинавських країнах, це комунальний шлюб.

Комунальний шлюб («шведська сім'я»): сім'я, в якій живуть декілька чоловіків і декілька жінок. Вони зв'язані не лише і не стільки спільним сексом, скільки спільним господарством і приятельськими стосунками. Якщо в таких сім'ях з'являються діти, то вони виховуються всіма членами «комуни», які керуються ідеєю: «чим більше чоловіків і жінок перед очима дитини, тим більше у нього можливостей пізнавати різноманітність світу» [30].

Поступово все більшого розповсюдження набуває відкритий шлюб. Такий тип шлюбу в українському суспільстві не прийнято афішувати, проте у закритих спільнотах він поступово набуває популярності.

«Відкритий шлюб: традиційна сім'я, в якій подружжя допускають захоплення та інтимні зв'язки поза шлюбом» [30].

Такий шлюб ґрунтується на взаємній довірі, відкритості, повазі до особистого життя та інтересів партнера.

Шлюб, що загалом не суперечить загальноприйнятим моральним уявленням, проте не відповідає традиційним ідеалам українського суспільства, це гостьовий шлюб.

«Гостьовий (екстериторіальний) шлюб: пара зареєстрована, але живуть кожен у себе. Час від часу зустрічаються, разом вечеряють в кафе, проводять ніч, інколи живуть разом, але спільне господарство не ведуть. Ходять в гості один до одного, часом проводять разом відпустку. Решту часу кожен з них вільний від сімейних обов'язків і живе своїм життям» [30].

Визнання гостьового шлюбу неявно прописане в законодавстві України.

«Особи вважаються сім'єю і тоді, коли вони не проживають спільно у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням та необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин. Саме це уточнення і є правовою основою існування гостьових шлюбів в Україні» [22].

У деяких випадках гостьовий шлюб стає не вільним вибором подружжя, а результатом зовнішніх обставин. Прикладом можуть бути сім'ї моряків, у яких чоловік змушений проводити у відрядженні по року або й більше. Звичайно, подружжя намагається підтримувати модель традиційних стосунків, веде спільне господарство, проте фактично більшу частину року чоловік живе за межами сім'ї, на дружину повністю перекладені домашні господарські обов'язки та виховання дітей.

У цьому випадку справа не в тому, як себе ідентифікують кожен з подружжя, а скоріше в тому, яка атмосфера закладається в сім'ї.

Дружина звикає до самотійного проживання, незалежного розподілу свого вільного часу і при постійній присутності чоловіка вона починає почувати себе скуто.

Чоловікові складно психологічно адаптуватися до домашнього розпорядку. Після кількох тижнів відпочинку чоловік, що немає регулярних обов'язків у сімейному господарстві, не може знайти собі відповідне заняття, відчуває себе самотнім серед рідних, які займаються своїми щоденними справами, і прагне швише нову відправитись у плавання.

Також втрачається зв'язок батька з дітьми, тому що він немає можливості бути присутнім у важливих для дитини життєвих моментах.

Так званий гостьовий шлюб може бути притиманним для військовослужбовців, для гастролуючих артистів.

Частини сімейних пар розглядають таку сімейну ситуацію як тимчасову необхідність, для деяких подружжь, що не звикли багато часу

проводити разом, це єдиний спосіб зберегти стосунки, інші ж пари на стільки віддаляються, що це призводить до офіційного розірвання шлюбу.

Як окрему форму шлюбу дослідниця Ляшенко виділяє раціональний шлюб - шлюб, що несе в собі певну вигоду, не рідкість в історичній перспективі. У сучасному суспільстві він має назву раціональний шлюб.

«Раціональний шлюб, тобто такий, що передбачає певну конкретно оговорену вигоду (економічну, психологічну, сексуальну, господарсько-побутову, професійну тощо)». [30].

Така форма шлюбу не має на меті створення сім'ї, а лише отримання певної вигоди. Заклучення такого шлюбу тягне за собою в деяких країнах кримінальну відповідальність.

«Можна говорити і про раціональні шлюби, тобто союзи, які передбачають певну вигоду. Проте, за законодавством України, такі шлюби вважаються фіктивними та визнаються недійсним за рішенням суду, адже мети створення сім'ї вони не мають» [22].

Все більше і більше країн офіційно визнають гомосексуальні шлюби.

«Гомосексуальні шлюби. В Україні дозволені моногамні гетеросексуальні шлюби. Поширення набула серійна моногамія. Гомосексуальні союзи різко критикуються і заперечуються як основа для шлюбу. У СРСР гомосексуалізм був кримінальним злочином і карався позбавленням волі, у сучасних Ірані, Афганістані, Саудівській Аравії, Ємені, Сомалі, Судані, Нігерії, і Мавританії — стратою. Кримінальне законодавство, а також влада і громадська думка Ірану, Єгипту та інших країн Африки і Азії вважають гомосексуальність або гомосексуальну активність карним злочином. У ліберальних країнах скасування кримінального переслідування гомосексуалістів відбулася порівняно недавно» [30].

Питання щодо гомосексуальних шлюбів займає центральні місця у дискусії в ЗМІ.

«Деякі люди також стверджують, що інформаційно-пропагандистська діяльність на захист одностатевих шлюбів поліпшила громадську думку щодо геїв і лесбійок, допомагаючи більшій кількості людей побачити їх в якості членів сім'ї, батьків, звичайних пар, а не через призму стереотипів гіпер-сексуальності або патології» [25].

Європа обрала шлях щодо визнання гомосексуальних шлюбів.

«У більшості демократичних країн Європи відбулася скасування інструкцій і положень, що визначають гомосексуальність як медичну патологію або як сексуальну девіацію. Країни, що надали одностатевим парам повноцінне право на шлюб — це Нідерланди, Бельгія, Іспанія, Канада, ЮАР і Норвегія. Одностатеві партнерства (цивільні шлюби) узаконені в багатьох країнах Західної і Північної Європи (Великобританія, Данія, Гренландія, Швеція, Ісландія, Франція, Андорра, Німеччина, Фінляндія, Люксембург, Португалія, Чехія, Словенія, Угорщина, Швейцарія, Хорватія), а також в Ізраїлі, Новій Зеландії і в деяких штатах Австралії. У різних країнах одностатеві шлюбні союзи можуть називатися по-різному; розрізняється і перелік прав, які мають їх члени» [30].

В Україні дозволені законодавчо лише гетеросексуальні стосунки. Проте кількості незареєстрованих гомосексуальних сімей це не зменшує. Внаслідок все більшої інформаційної висвітлюваності, або завдяки зростанню індивідуалізму, толерантність до одностатевих стосунків поступово зростає.

«В Україні за останніх 15 років рівень агресивності по відношенню до гомосексуальних союзів знизився, хоча переважна більшість респондентів проти прилюдної демонстрації нетрадиційних сексуальних стосунків, збільшилася доля толерантних. Це – наслідки демократизації, впливу ЗМІ і посилення міжкультурних контактів» [30].

Класифікуючи шлюби, важливо вказати різницю між офіційно зареєстрованими на цивільними шлюбами, які в офіційній юридичній термінології прийнято називати фактичними.

Офіційний шлюб передбачає реєстрацію шлюбу в передбаченому законом порядку.

«Державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства. Шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя. Реєструється шлюб перед значимою інстанцією — перед Богом (у церкві), перед законом (у державному органі реєстрації актів цивільного стану), і перед людьми — «свідками». З моменту вступу до шлюбу починають діяти відповідні інституційні статуси, про що стає відомо навколишньому оточенню» [30].

Новим сучасним типом шлюбу окремо виділяють випробувальний шлюб, що є підтипом незареєстрованого шлюбу. Такий шлюб може перерости в офіційний, або зупити своє існування. «Випробувальний шлюб» набирає все більшої популярності « (у процесі соціологічних досліджень кожен шостий респондент із числа тих, хто наразі перебуває в зареєстрованому шлюбі, проінформував, що спочатку перебував у шлюбі незареєстрованому).

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. у незареєстрованому шлюбі перебувало 7% одружених чоловіків і заміжніх жінок. Однак серед молоді 15–19 років їх частка є досить вагомою – 25,3% у чоловіків і 19,2% у жінок. Незареєстровані шлюби найбільш поширені на півдні та сході України, водночас для населення західного регіону вони не є характерними» [10].

Хоча у правовій термінології незареєстрований шлюб прийнято називати фактичним, у соціології все ж досить популярна назва саме цивільний шлюб.

«Цивільний шлюб: Спочатку під терміном «цивільний шлюб» мали на увазі сімейні стосунки, не освячені таїнством вінчання, але визнані державою. У СРСР цивільний шлюб виник в 1917 році як протиположність традиційному церковному. У юриспруденції поняття цивільного шлюбу

зберегло первинну сутність і відноситься до пар, які оформили свій союз офіційно. Вільні ж сімейні стосунки в чинному законодавстві України прийнято називати фактичним шлюбом. У буденній мові під цивільним шлюбом мають на увазі добровільне спільне мешкання і ведення спільного господарства двома людьми: чоловіком і жінкою «без яких би то не було юридично оформлених взаємних зобов'язань» [30].

Багато людей обирають цивільний шлюб задля перевірки один одного, спроби випробувати стосунки на міцність. Для інших людей офіційний шлюб є засобом примусу держави і розглядається як явище, що обмежує свободу.

«Існування законного шлюбу – це форма примусового регулювання, за якою сімейний стан тісно пов'язаний із доступом до життєво важливих ресурсів, таких як охорона здоров'я та шлях до законної імміграції» [25].

Держава надає пільги при народженні дітей, усиновленні, що для деяких людей репродуктивна функція переростає в бізнес.

«Цивільний шлюб є інструментом соціального контролю, який використовують уряди для регулювання сексуальної поведінки і створення сім'ї шляхом визначення її бажаної форми та винагородження у разі дотримання такої форми (в США, наприклад, більше тисячі пільг). У той час як шлюб винагороджується, усі інші способи організації сім'ї, стосунків та сексуальної поведінки не передбачають отримання цих пільг і підлягають тавруванню та криміналізації. Коротко кажучи, людей карають або винагороджують залежно від того, одружуються вони чи ні» [25].

Цивільний шлюб має свої недоліки у відрізняється за ціннісною вартістю у порівнянні із офіційним шлюбом, проте усі ці психологічні і економічні вигоди поступово втрачають свою вагу.

Причини вибору цивільного шлюбу або самотнього проживання варіюються, проте незмінним залишається зростання незареєстрованих шлюбів у всьому світі.

«Протягом останніх 50 років подібні союзи набувають все більшого поширення як в Європі, так і в Україні. Згідно перепису 2002 року, кожен десятий шлюб в Україні — цивільний. На рівні громадської думки вони вже перестають визначатися, як девіація. Новий Сімейний кодекс України, що вступив в дію з 1 січня 2004 року, визнає «цивільний шлюб» однією з форм організації сім'ї, в якій виникає спільна власність і діти, народжені в такому шлюбі, мають ті ж права, що і народжені в зареєстрованому» [30].

Запроваджуючи занадто жорстокі закони та обмеження при розлученнях, держава сама провокує зростання кількості цивільних шлюбів.

Як окрему типологію можна визначити такі шлюби, як завідомо бездітні, шлюби між людьми похилого віку, моногамія, що незаплановано переходить в серійну моногамію.

Отже, історичний розподіл шлюбів на моногамні та полігамні, екзогамні та ендогамні поступово відходить в історію. У сучасній типології шлюбів на преше місце виступає протистояння тридиційних та альтернативних форм.

Шлюб перестає бути втіленням релігійних вимог та моральних норм і тиску з боку суспільства. Він набуває ознак ідивідуальності власних цінностей та переконань обох з подружжя.

Своє місце серед альтернативних видів шлюбу зайняв гомосексуальних шлюб, офіційно визнаний у багатьох європейських країнах. Поступово у засобах масової інформації з'являються дискусії що відкритого шлюбу та інших типів побудови сімейних стосунків.

Різноманітність шлюбних відносин у сучасному суспільстві свідчить про пошуки нового русла, яке зробило б сімейні стосунки більш стабільними та щасливими.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1 Особливості та тенденції шлюбних стосунків у сучасному суспільстві

Сім'я визначається основною життєвою цінністю для більшості населення України. Проте певні тенденції та особливості її функціонування в реальному часі свідчать про фактичний занепад певних сімейних цінностей.

«Слід зазначити, що і на початку ХХІ століття шлюб в Україні зберіг певні традиційні особливості. Населення України характеризується високим рівнем шлюбності, і хоча сучасні цивілізаційні особливості шлюбу – підвищення віку вступу, плюралізація форм шлюбних стосунків – і мають місце в Україні, міжнародні порівняння свідчать, що українці раніше і частіше реєструють шлюб, ніж населення більшості країн Європи. Разом з тим стабільність шлюбу, модель «шлюбу на все життя» відійшла в минуле, і вже багато десятиліть Україна належить до групи країн з найбільш високим рівнем розлучуваності населення» [40].

Через дуже високий рівень нестабільності шлюбів державна реєстрація втрачає своє ціннісне значення.

«За даними соціологів традиційний шлюб для українців, які не досягли середнього віку, втрачає привабливість» [33, С. 132].

Такі тенденції притиманні не лише українському суспільству, а й багатьом країнам Заходу, але у останніх ці особливості виражені більш яскраво.

До ключових особливостей шлюбу в Україні відносять:

1. Високий рівень по кількості заключення шлюбі (порівнюючи з показниками Західної Європи та Америки). «До віку 30-35 років, ось цей віковий інтервал, фактично 90% населення або перебуває у шлюбі, або раніше перебувало у шлюбі. Позашлюбна самотність для нас нехарактерна» [41]. Середній шлюбний вік для чоловіків залишається вищим, ніж для жінок.
2. Заключення шлюбів у більш ранньому віці. «Середній вік укладання першого шлюбу в Україні є нижчим, ніж у більшості країн Європи. Наприклад, середній вік наречених при укладанні перших шлюбів у Болгарії, Литві, Латвії, Румунії, Чехії, Угорщині дорівнює 24–25 рокам, Бельгії, Німеччині, Норвегії, Фінляндії – понад 27 років (в Україні – 23,5 року)»[10].
3. Високий рівень розлучуваності. «Високий рівень розлучуваності населення сформувався в Україні ще в 70-ті роки минулого століття, і всі наступні роки зберігалась ця модель демографічної поведінки – «легкий» вступ до шлюбу й «легкий» розрив шлюбних відносин. За рівнем загального коефіцієнта розлучуваності Україна поряд із Росією лідирує в Європі. Найвищого значення загальний коефіцієнт розлучуваності (кількість розлучень у розрахунку на 1 000 осіб) досягнув у 1992–1993 рр. – 4,2–4,3‰. Хоча з 1995 р. і спостерігається певна тенденція до зменшення кількості розлучень, вона не є стійкою. Після певного спаду в 2001–2004 рр., у 2005 р. коефіцієнт розлучуваності знову підвищився й становив 3,9‰, у 2006 та 2007 р. – 3,8‰.» [10].
4. Панування традиційної шлюбної моделі на Заході країни. Перша характеристика – ранні шлюби. «У західному регіоні України ще

досить великою залишається схильність населення до ранніх шлюбів» [10].

Наступними ознаками є заключення офіційних шлюбів, ранній шлюбний вік, менша розлучуваність. «Більш традиційним поведінкою у нас відрізняються західні регіони. Але не в тому плані, що у них вище рівень шлюбності - у нас досить високий рівень і на півдні України. Тут справа в формі шлюбних союзів. Саме в західних областях, оскільки там більш традиційна модель поведінки, в більш ранньому віці одружуються, менше незареєстрованих шлюбів за даними перепису (по вибірковим дослідженням порівнювати області досить складно). Там вище народжуваність і там менше розлучень» [41].

Українське суспільство, поступово віддаляючись від традиційності, переживаю трансформацію шлюбних відносин. Ця трансформація спостерігається в наступних тенденціях:

1. Поступове підвищення вікових показників укладання шлюбу. «Як і в інших країнах Європи, в Україні підвищуються вікові показники укладання шлюбу: середній вік вступу до шлюбу чоловіків за 1989–2007 рр. підвищився з 26,8 до 29,6 років (до першого шлюбу – з 23,9 до 26,0); жінок відповідно з 25,3 до 26,8 (до першого шлюбу – з 21,9 до 23,5)» [10].
2. Скорочення кількості ранніх шлюбів. «Відповідні зміни відбуваються й у розподілі шлюбів за віком наречених. Зменшується частка ранніх шлюбів у їхній загальній кількості. Якщо в 1989 р. у 20,2% укладених шлюбів (у тому числі в 26,6% перших шлюбів) наречена була віком до 19 років, то в 2007 р. – відповідно в 8,5% і 10,9%» [10].
3. Збільшення кількості заключення шлюбів після 30 років. «Одночасно збільшується частка шлюбів, укладених після 30 років, особливо в чоловіків» [10].
4. Відбуваються коливання у кількості розлучень. «В останні роки намітилася тенденція скорочення числа розлучень. Але вона не чітко

виражена. А якщо взяти останні роки, коли у нас така військово-політична нестабільність, то з 2014 р пішло зменшення числа розлучень, особливо в 2014 р Але, знову ж таки, це якщо не порівнювати з 2013 р по всій території України, а якщо провести таке порівняння по областях. У 2015-2016 рр. ця тенденція майже продовжилася, але так, вже злегка. Населення трохи заспокоїлось.

У 2014 р - це 130,5 тис. Розлучень, 2015 г. - 129,3 тис. Розлучень, а 2016 року - 130 тис., Майже на тому ж рівні» [41].

5. Специфічним явищем для України є заключення шлюбів з іноземцями. «Число таких шлюбів зростає. Наприклад, якщо вважати шлюби з громадянами Польщі, то за останні пару років їх число зросло майже в два рази. Ось у нас всього 229 тис. Шлюбів, з них 217 тис. - і чоловік, і жінка громадяни України» [41].
6. Зростання кількості незареєстрованих шлюбів. «За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. у незареєстрованому шлюбі перебувало 7% одружених чоловіків і заміжніх жінок. Однак серед молоді 15–19 років їх частка є досить вагомою – 25,3% у чоловіків і 19,2% у жінок» [10].

Щоб передбачити тенденцію по зростанню кількості незареєстрованих шлюбів, необхідно розглянути його переваги та недоліки.

Із переваг – підготовка та більш свідомий вступ до офіційного шлюбу. «Переваги такого шлюбу: можна ретельніше придивитися, зрозуміти свої почуття; є можливість навчитися спільно вести господарство, розподіляти фінанси і обов'язки; приходить розуміння, що шлюб не лише свято, але і «рядові будні», і відповідальність; такі союзи, не обтяжені соціальними стереотипами з приводу сімейного життя, вони максимально відкриті експериментам і творчості; в разі розриву емоційні і матеріальні претензії з обох боків пред'являються по мінімуму. Виявлено вплив віку респондентів на оцінку переваг цивільного шлюбу: молодше покоління, особливо чоловіки, в цивільному шлюбі бачать, перш за все, можливість

зберегти свободу, уникнути відповідальності, а представники старших груп цінують можливість перевірити свої почуття, спробу жити самотійно, по-дорослому» [30].

Отож, більш вигідним для себе цивільний шлюб вбачають чоловіки.

Із недоліків – незахищеність матеріальна та правова, що вражає, передусім, жінок. «Недоліки: неоднозначність в оцінці існуючих стосунків самого подружжя (жінки в такому шлюбі частіше вважають себе заміжніми, а чоловіки — холостими); економічна і психологічна уразливість подружжя (насамперед жінок, які прагнуть до стабільності в стосунках, в упевненості в майбутньому, а в ситуації розлучення при відстоюванні своїх матеріальних інтересів і обов'язків чоловіка по відношенню до дитини треба ще доводити факт мешкання однією сім'єю саме під час придбання спільного майна); у цивільному шлюбі мати вирішує, кого записати батьком дитини, яке дати їй прізвище, чи можна зробити аналіз ДНК на визначення батьківства» [30].

Також значну роль відіграє стереотипність щодо статусності шлюбу. «Заміжня жінка традиційно в суспільстві має більш високий статус, ніж самотня, тому хоча цивільний шлюб не завжди сприймається як повноцінний, для більшості жінок все ж це краще, ніж нічого. Для чоловіків такий шлюб забарвлений ілюзорним відчуттям свободи, при тому, що є всі плюси шлюбних стосунків – налагоджений побут, психологічна і моральна підтримка, регулярні сексуальні стосунки. Небажання реєструвати свої стосунки пов'язане насамперед з побоюванням відразу узяти на себе відповідальність за майбутню сім'ю, дітей. У критичній ситуації завжди можна знайти виправдання: ми вільні люди, і ніхто нічого нікому не винен. Для двох рівноцінних, незалежних один від одного у фінансовому плані осіб, цивільний шлюб цілком підходить. Для тих, хто матеріально менш захищений (насамперед жінки та діти) офіційний шлюб дає більше стабільності. Ставлення суспільства до цивільного шлюбу стає все більш

лояльним, але представники всіх поколінь вважають за більш оптимальний для дитини офіційний шлюб його батьків» [30].

Щодо сімейних установок спостерігаються такі тенденції як прагнення до рівноправного розподілу сімейних ролей у домашньому господарстві, прагнення до стирання “подвійних стандартів” для чоловіка та жінки, права на кар’єрний розвиток. Питання, у якому думки чоловіків і жінок розходяться, полягають у розподілі обов’язків щодо виховання дітей. Чоловіки налаштовані, що дітьми передусім має займатися дружина, а жінки у свою чергу готові довірити основну відповідальність за виховання чоловікам.

Порівняння установок щодо розподілу подружніх ролей досліджувала Ляшенко.

Перший висновок було зроблено щодо дозвіля. “Чоловіки налаштовані на рівність у сфері сімейного дозвілля. Тобто, як проводити свій вільний час (разом чи окремо) вони повинні вирішувати самі. У будь-якому випадку обмеження права на окремий відпочинок не повинно відбуватись ані щодо дружини, ані щодо чоловіка” [29].

Результати щодо розподілу обов’язків у веденні домашнього господарства також відділяються від традиційних моделей сімейних ролей. Третина чоловіків та жінок готові займатися підтримкою побуту рівнозначно.

Переходячи до забезпечення матеріального забезпечення родини, спостерігаються значні розбіжності серед поглядів чоловічого та жіночого населення. “Переважає більшість чоловіків має патріархальні установки, на відміну від жінок, дві третини яких розділяють більш-менш радикальні феміністські переконання. Тобто виступають або за рівність з чоловіками, або за провідну роль жінки” [29].

Наступним докорінно важливим питання у розподілі ролей є обов'язок виховання дітей. В Україні і реальна ситуація, і чоловічі установки збігаються: основна функція виховання покладена на жінку, або на чоловіка та дружину разом.

Чоловіки відмовляються повністю взяти виховання дітей на себе. “Щодо самих жінок, то третина з них вважає цілком припустимим перекласти свою роль вихователя на чоловіка” [29].

У наслідок чого у більшості випадків при розлученні дитина залишається з матір'ю. У Європі ця тенденція трохи більше нахилена до рівноправного розподілу обов'язків.

Яскравою відмінністю поширених традиційних установок українського суспільства та європейського є прагнення до самореалізації та кар'єрного розвитку. Хоча в теорії жінки прагнуть рівності у побудові кар'єри, проте за необхідності вони від неї відмовляються. В українських сім'ях у дуже рідких випадках чоловік бере декретну відпустку, хоча така опція передбачена законом.

Деякі дослідники вбачають у прагненні жінки до кар'єрної самореалізації загрозу повноцінній соціалізації дитини. “Головним наслідком статусно-рольових трансформацій традиційної української сім'ї є вивільнення сучасних жінок від традиційних сімейних ролей. Це, перш за все, впливає на рівень дитячої соціалізації. Відлучення дітей від матерів посилюється їх бажанням збільшити свою зайнятість у суспільстві з метою підвищення не тільки доходів, але і соціального статусу” [7, С. 81].

Загалом зберігається рівне співвідношення у поглядах чоловіків/жінок до традиційного укладу родини та розподілу подружніх ролей. Проте бажання реалізації в кар'єрі та прийнятті важливих рішень в родині, ці показники значно розходяться.

Результати проведеного дослідження показують, що приблизно третина населення притримується традиційних установок. На це вказує розподіл отриманих відповідей:

1. “20% чоловіків та 15% жінок вважають, що жінка повинна сидіти вдома та чекати на чоловіка, поки той відпочиває десь з друзями” [29].

2. “тільки третина чоловіків хоче покласти господарські обов’язки на жінок. У жінок теж третина згодна взяти виключно на себе господарчу функцію” [29].

Розлучуваність залишається однією з найгостріших особливостей та проблем шлюбної ситуації. Хоча при у нас висока кількість заключення шлюбів, її переслідує так само значний показник їх розурвання. Найбільшого удару зазнають шлюби у період до 4 років подружнього життя. Проте щодо подальшої стабільності не можна стверджувати.

До основних причин розлучень належать:

1. Причини, пов’язані з алкоголізмом. «про розлучення, то до сих пір, значна їх частина пов’язана з різними соціальними патологіями, тобто алкоголізмом, наркоманією. Головна причина - це алкоголізм. Або нерозуміння, коли двом людям досить складно довго жити разом, адже люди змінюються. При всьому при тому, що ми хочемо, щоб шлюби були стабільними і щасливими, треба розуміти, що це реальність, що якась частина їх розпадеться. Є такі негативні явища, як сімейне насильство, алкоголізм. І розпад такого шлюбу і для жінки, і для дітей - вихід з положення, якщо його не можна виправити іншим шляхом» [41].
2. Наступним значним фактором є напруга у стосунках на фоні матеріальних складнощів. «У нас було дослідження про те, як респонденти самі визначають причини розлучення. 42% - це напруга в морально-психологічних, емоційних відносинах. Крім відчуження в стосунках, це також ревності, подружня зрада. І це все на тлі невирішеності матеріальних та житлових проблем. 23% опитаних назвали головною причиною розлучень матеріальні проблеми, а 42% - однієї з важливих причин. Тобто це морально-психологічні проблеми, але на тлі фінансових труднощів» [41].

Як відмічають психолги, розлучуваність негативно впливає на моральний стан людини, навіть якщо рішення про розірвання стосунків підтримується обома партнерами. Проблеми виражаються у багатьох проявах. “Це страх самотності, боязнь, що, втративши цю сім'ю, який би поганий вона не була, клієнт ніколи вже не матиме іншого. Для таких переживань чимало реальних підстав - недоброзичливе ставлення до розлучених з боку суспільства, відсутність широкого кола знайомих і друзів, вікові бар'єри і ін.” [1, С. 199].

Саме такий високий рівень розлучуваності дестабілізує шлюбно-сімейну динаміку в Україні.

«За оцінками українських соціологів, демографів, психологів сучасний стан функціонування сім'ї можна оцінити як критичний. Показниками такого стану виступають: катастрофічні погіршення матеріального стану сім'ї, відсутність нормальних умов для її життєдіяльності, зниження народжуваності, підвищення рівня розлучуваності, дисфункційний розвиток сім'ї, який проявляються у зростанні соціальної напруги в сім'ї, незадоволеності стосунками в подружній парі, подавленні почуттів, співзалежності» [6, С. 1-2].

Розлучення негативно впливають на виховну функцію у родині, що закладає у наступних поколіннях негативні установки щодо шлюбу.

Нестабільність у сім'ї знижує показники народжуваності, що лише загострюють демографічну кризу в Україні.

Розлучення, а потім повторне заключення шлюбу створює явище серійної моногамії, що стає буденним явищем у сучасному суспільстві.

«Принцип «серійної моногамії» («моногамія» - «одношлюбність», союз тільки одного чоловіка і тільки однієї жінки) певною мірою повертає до традиційного шлюбу, хоча і в такій же мірі протистоїть йому. З одного боку, «серійна моногамія» заснована на стабільності сімейного життя з усіма її атрибутами, включаючи подружню вірність, спільне господарство, бюджет, спільний відпочинок, підтримка відносин з батьками подружжя і

т.д. Однак тривалі зобов'язання при цьому відсутні. Подружжя не зраджують один одному, не заводять романів «на стороні» - вони просто рвуть відносини з партнером, щоб почати все з самого початку, але вже з кимось іншим» [39].

Серійна моногамія – яскравий приклад того, що шлюб зараз знаходиться у кризовому стані. Розлучення негативно пливають на всі сфери соціального життя подружжя, наносять значну травму соціалізації родини, що призводить до неможливості скласти гармонійне сімейне життя у дорослому віці.

2.2 Проблеми традиційної шлюбної моделі в Україні

Поширення явища серійної моногамії яскраво символізує кризове становище українського шлюбу. Більш традиційні регіони країни ще витримують тиск нового сприйняття шлюбно-сімейних стосунків. Проте повернення до історичних традицій виглядає не занадто дієвим способом збереження інституту сім'ї. Щоб визначити напрями трансформації шлюбних стосунків в Україні, необхідно розглянути основні проблеми сучасних сімей.

Значні економічні зміни, науково-технічний прогрес, значна трансформація сфери обслуговування – все є факторами, що так чи інакше впливають на сучасну шлюбну ситуацію. Основними чинниками, що стають передумовами трансформації традиційної сім'ї, є:

- «* економічна незалежність жінок;
- * скасування правової дискримінації незаконнонароджених дітей;
- * розширення асортименту споживчих товарів, що полегшують побут самотніх людей;
- * ослаблення примусових повноважень держави у сфері особистого життя людей;
- * підвищення середнього віку вступу до шлюбу (це додає більше стабільності укладеним шлюбом, але одночасно і підвищує відсоток дорослого населення, не зв'язаного цими узами);
- * «репродуктивна революція», завдяки якій пари, раніше приречені на бідність, отримали можливість мати дітей; втім, одночасно зникли і перешкоди, що заважали заводити їх самотнім жінкам або одностатевим парам.
- * зміна гендерних ролей, що збільшили віддачу від шлюбу для освічених, матеріально забезпечених жінок, але що підсилили пов'язані з

ним ризики для жінок з низькими статками, тому що їхні шлюбні партнери не дотримуються принципу гендерної рівності» [30].

Молодь все частіше надає перевагу незареєстрованому шлюбу, через невизначеність у виборі шлюбного партнера.

“Проблема вибору шлюбного партнера у юнацькому віці набуває особливої значущості через зростання конфліктності між подружжям, зниження культури сімейних взаємин, і, як наслідок, збільшення кількості розпаду сімей” [45, С.190].

Усі ці чинники у цілому ведуть до певних виокремлення певних загальних тенденцій сучасних подружжів:

«- зміна дошлюбної поведінки молоді, яка характеризується активними сексуальними пробами на фоні недостатньої сексуальної обізнаності, а також завищеними вимогами до партнера і до шлюбу в цілому;

- зміна мотивів вступу у шлюб, серед яких превалюють раціональні та матеріальні розрахунки;

- зміна якісних показників сім'ї, які характеризується закритістю та дисгармонійністю;

- незахищеність членів сім'ї перед зовнішніми факторами;

- дезінтегрованість установок на лідерство і керівництво: значна частина чоловіків вважають, що головою сім'ї має бути чоловік, натомість жінки орієнтована на демократичну сім'ю. Причому на практиці багато молодих жінок у сімейному житті виявляють тенденцію до домінування і маніпуляції партнером, дітьми;

- збільшення скарг подружжя на сексуальні дисфункції, які детерміновані психологічними фактори;

- погіршення батьківсько-дитячих відносин» [6, С. 2].

Поширення таких негативних явищ значно шкодить стабільності сучасних шлюбів, звідси і впливає високий рівень розлучуваності.

Міцність традиційного шлюбу забезпечувалась раніше не тільки

нормативним тиском суспільства, а й ключовим для бідних родин фактором економічного виживання. Тому на даному етапі економічний розвиток значно дестабілізує шлюб.

«Раніше, наприклад, мотивами вступу в шлюб дуже часто були економічні. 100 назад сім'я була однодоходною, чоловік працював, а жінка ні. І жінці, щоб вести гідний спосіб життя, потрібно було або вступити в шлюб, або піти в монастир. З іншого боку, умови життя, особливо в сільській місцевості (відсоток сільського населення був високим) були такими, що чоловікові жити одному було дуже складно. Економічні умови були такими, що змушували вступати в шлюб» [41].

Економічний прогрес не змінити, тому обом членам подружжя необхідно знаходити нові способи порозуміння та побудови ціннісної ієрархії сім'ї.

«Головним наслідком статусно-рольових трансформацій традиційної української сім'ї є вивільнення сучасних жінок від традиційних сімейних ролей. Це, перш за все, впливає на рівень дитячої соціалізації. Відлучення дітей від матерів посилюється їх бажанням збільшити свою зайнятість у суспільстві з метою підвищення не тільки доходів, але і соціального статусу»[7,С.81].

Зараз жінка поступово стає повноцінним учасником продуктивно-виробничих відносин. Така економічна зміна серйозно вплинула на стабільність сучасного шлюбу. І саме жінка у сучасному суспільстві виступає ініціатором розірвання шлюбних стосунків, хоча традиційно вона виступала хранительницею сімейного вогнища. «Пітер і Бріджит Бергер формулюють відмінності між патріархальної сім'єю традиційного суспільства і сучасною сім'єю індустріального суспільства в такий спосіб: в першій з них» чоловік, грубо кажучи, в набагато меншому ступені був схильний, щоб позбутися такої дружини, яка вносить свій внесок в його роботу, ніж від тієї, яка просто коштує йому додаткових витрат. І, навпаки, у міру того як жінки у все більшій кількості входили до складу робочої

сили, жінка, сама отримує зарплату, в набагато більшому ступені схильна позбутися такого чоловіка, який став тягарем для родини і перешкодою на шляху її власної кар'єри» [9, С. 10].

За результатами дослідження Романа Хавули, спостерігається диференціація у ціннісних орієнтаціях молоді серед чоловіків і жінок. «Аналізуючи систему цінностей юнаків і юнок, ми робимо такі висновки:

– для хлопців пріоритетними термінальними цінностями є: освіченість, високі домагання, незалежність, тоді як для дівчат – життєрадісність, вихованість» [45, С. 198].

В Україні жінка стикається зі значною кількістю проблем у сфері побудови кар'єри.

«Україна підписала всі можливі конвенції і пакти про гендерну рівність, але зарплата жінок як і раніше в середньому на 33% нижче, ніж у чоловіків» [12].

Законодавство активно проявляє себе в видавничій сфері, але не забезпечує належного дотримання прийнятих законів. «На рівні законодавства Україна є дуже дружньою до жінок країною. Гендерну дискримінацію заборонено Конституцією та Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»; 1980 року ратифікована Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, у 2005 році Верховна Рада ухвалила Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [14].

Україна знаходиться на роздоріжжі між традиційними уявленнями щодо ролі жінки та вимогами сучасного економічного суспільства.

«Реальність, однак, є зовсім іншою. У ній існує глибокий структурний дисбаланс у становищі чоловіків та жінок, який і є основною причиною недосяжності декларованої на папері рівності. Структурна гендерна нерівність закорінена в економіці та політиці й зумовлена передусім нерівним розподілом репродуктивної праці та взаємопов'язаними з ним системним консерватизмом на символічному рівні, в дискурсивних

практиках та практиках соціалізації» [14].

Яскравим прикладом цього є нерівномірний розподіл на престижних посадах між чоловіками і жінками.

«Сьогодні на ринку праці України зберігається статева сегрегація - як горизонтальна (існує цілий ряд «жіночих» і «чоловічих» професій), так і вертикальна (відомий ефект «скляної стелі», в силу якого жінкам заборонено доступ до високооплачуваних і престижних посад)» [12].

Починаючи подружнє життя, жінка свідомо в пріоритеті ставить родину, адже розуміє, що значна частина роботи щодо виховання дітей та дому лежатиме саме на її плечах. «очевидною причиною неучасті жінок в економічному житті є догляд за дітьми, а отже — дисбаланс розподілу репродуктивної праці» [12].

Окрім виховання дітей, жінка виконує домашню неоплачувану роботу. «Структурне обумовлення й «приписування» відповідальності за дітей жінкам тягне за собою й непропорційне навантаження іншою домашньою працею» [12].

Отож, спочатку отримавши освіту на підготовку на рівні чоловіків, жінка мимоволі опиняється в не вигідному економічно-продуктивному становищі. «Непропорційне залучення жінок до репродуктивної праці певною мірою й утримує багатьох із них від «продуктивної» економічної діяльності» [14].

І хоча законом передбачена рівність у розподілі виховних та домашніх обов'язків, у подружній практиці вона у абсолютній більшості не зберігається. «Згідно із законом, особі, що здійснює основний догляд за дитиною, надається відпустка з догляду за дитиною тривалістю до 3 років. Упродовж цього періоду її робоче місце має зберігатися. Закон дозволяє чоловікам брати декретну відпустку, але лише в 1% випадків у відпустці перебуває батько (Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина: 410). Хоча певну роль тут відіграють консервативні погляди,

основною причиною є те, що відпустку по догляду ніхто не зобов'язаний оплачувати. Оскільки жінки зазвичай заробляють менше, сім'ям доводиться вирішувати на основі економічних міркувань. Ці чинники роблять дотримання гендерного балансу у сфері догляду за дітьми структурно неможливим. Це ставить жінок у вразливе становище на ринку праці» [14].

Така тенденція спостерігається у всьому світі.

«Згідно з даними ООН, жінки і сьогодні виконують дві третини всієї роботи в світі і виробляють близько 45% всього продовольства, але отримують ледь 10% всієї зарплати і володіють лише 1% нерухомості» [12].

Тому найбільшого удару під час розлучень зазнають жінки та діти, що традиційного залишаються з матір'ю.

Як ми бачимо, традиційні шлюбні уявлення не дають зайняти жінці повноцінне місце в економічному житті, а також не гарантують стабільності шлюбу. Через стереотипні переконання щодо подружнього життя молоді пари не можуть будувати своєї власної сімейної політики, не вміють іти на компроміс та вирішувати конфлікти.

Значним конфліктним фактором у подружньому житті є розбіжності в уявленнях ролей чоловіка і жінки в сім'ї. «Чоловіки не налаштовані на активність жінок, особливо в сфері ділової активності та професійної самореалізації. Жінки, навпаки, більше орієнтовані на виконання саме статусної функції.

Жінки бажали би, аби чоловіки здійснювали емоційну підтримку членів сім'ї та більше уваги приділяли своїй зовнішності. Щодо чоловіків, то вони не вважають це обов'язковим і надають пріоритет у цих сферах активності саме жінкам.

Жінки бачать себе партнерами чоловіків у господарській діяльності та вихованні дітей, а чоловіки виявляють бажання домінувати у цих сферах» [29].

Хоча диспропорція у розподілі зайнятості чоловіка-жінки в економічній діяльності тримає традиційний шлюб у так званій стабільності.

Але з розвитком суспільства можна допустити, що цінність чоловічої та жіночої праці зрівняється, отже, можна допустити, що традиційний шлюб чекатиме чергова криза.

«Зараз основний мотив вступу в шлюб - мати рідну людину, тобто, причини зовсім інші. Звичайно, це змінює умови життя. Зараз є сфера обслуговування, людина може десь харчуватися і, скажімо, чоловікові не потрібна жінка, щоб його обслуговувати. А жінці, якщо говорити примітивно, не потрібен чоловік, щоб її утримувати. В ідеалі і жінка, і чоловік більш самостійні. Тому ці процеси стають складними. Складніше вибір: людина вибирає тому, що йому хтось близький, а не тому, що інакше просто не можна жити» [41].

Нові цінності та орієнтації закріплюють ідеали шлюбу, заснованого на любові, проте такі цінності не сприяють міцності шлюбного життя. Як результат – серійна моногамія, велика кількість розлучень, що є болісним і стресовими подіями, а також негативно впливає на дітей у шлюбі.

1.3 Перспективи альтернативних видів шлюбних стосунків

Українські молоді подружжя прагнуть до моногамної традиційної сім'ї.

Однак, «більшість людей не моногамні в істинному розумінні цього слова: вони не живуть усе життя з одним партнером. Варто лише поглянути на статистику розлучень, щоб зрозуміти: приблизно третина з нас практикують так звану "серійну моногамію", тобто змінюють постійних партнерів із плином часу» [46].

Традиційний шлюб не справляється зі своїми функціями щодо створення повної сім'ї. «Незадоволеність від розбіжності установок і обумовлена ними сімейна поведінка спричиняють конфлікти, що нерідко закінчуються розлученням. У результаті сім'я перетворюється на додатковий стресогенний чинник. Особливо це відчутно у сьогоdnішньому українському суспільстві, коли стан хронічного емоційного стресу охопив усі верстви населення» [29].

Ті молоді пари, що бачать невідповідність традиційних шлюбних вимог до сучасних умов життя, будуть сімейні стосунки в альтернативному шлюбі. Одними із видів альтернативного типу шлюбу є відкритий шлюб.

Відкритий шлюб – це тип відносин, що все більше набуває підтримки у молодих людей, «переважно у межах білого, добре освіченого середнього класу, що свідчить про економічну зумовленість цього феномену» [17].

Полеміка про відкриті стосунки все частіше з'являється у ЗМІ. Причини поширення такого явища вбачають «зростання тривалості життя (сексуальна ексклюзивність протягом десяти років видається нереалістичним ідеалом), високий рівень розлучень та невірності у моногамних партнерствах, незадоволення сценарієм серійної моногамії, збільшення економічної та соціальної рівності жінок, суспільне прийняття

секс-позитивних ідеологій та практик, поширення інтернету як комунікативного середовища, яке робить секс-позитивну культуру доступною і видимою» [17].

Відкритий шлюб – це ціла система поглядів і цінностей у подружньому житті, але є лише одним із підвидів поліаморного способу життя. Основна ідея ж полягає у «деконструкції сценарію супермоногамії і та романтичної любові як «природних», вічних та незмінних, прояснення, що моделі особистих стосунків є плинними і розвиваються разом із загальними суспільними змінами, а отже, інші типи «норми» мають бути визнаними та прийнятими».

Відкритий шлюб – шлюб, в якому допускаються позасімейні інтимні зв'язки зі згоди та відома обох учасників подружжя.

Основні принципи відкритого шлюбу:

- Довіра і відкритість
- Повага до інтересів партнера
- Рівноправне становище обох партнерів
- Відкритість до діалогу.

Відкритий шлюб побудований на ідеології поліаморії.

“Поліаморність – системи етичних поглядів на любов, що допускає існування множинних любовних відносин у однієї людини з кількома людьми (а також між декількома людьми) одночасно, за згодою і схвалення всіх учасників цих відносин» [49].

Про поширення ідей поліаморії в Україні свідчать новостворені спеціалізовані інтернет-ресурси.

Один із прикладів - polyamory.in.ua, що є аналогом російської спільноти схожої тематики.

Поліамори мають свій набір правил стосунків, в яких виражається бачення здорових взаємовідносин. Поліаморія – це не спосіб виправити хиткі стосунки, а швидше наступний рівень для побудови щасливих стосунків двох людей.

«Поліаморія може бути дуже потужним і корисним способом покращити добрі стосунки, але, я впевнений, що наступного дня настає день, коли це також викличе проблеми у відносинах. Це, безумовно, не хороший спосіб виправити пошкоджені відносини» [49].

«Підсумовуючи всі свої спостереження, Конлі зазначає, що моногамним подружнім парам є чого повчитися в поліаморів. Насамперед, способам спілкування і вирішення конфліктів.

"Ми надаємо дуже великого значення шлюбу, але якщо пара дасть одне одному більше свободи, у них з'явиться більше ресурсів, - вважає вона. - Стратегії, які використовують у поліаморних стосунках, можуть допомогти вам поліпшити шлюб"» [46].

Тема відкритих шлюбів не є достньо вивченою у сучасній науковій літературі, і однозначно представляє цінність для дослідників та науковців, які мають за мету поліпшити шлюбну ситуацію країни.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВІВ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ ШЛЮБУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1. Проблема дослідження мотивів вибору альтернативних форм шлюбу в сучасному суспільстві.

У сучасному українському суспільстві шлюб переживає період трансформацій. Основними тенденціями є зниження впливу традиційних уявлень на шлюбно-сімейні стосунки, шлюб стає більше способом задоволення індивідуальних потреб особистості, аніж суспільним обов'язком. Збільшується вікова межа вступу у шлюб, більш свідомо молоді сім'ї ставляться до планів щодо дітонародження. Це, загалом, позитивні зміни, проте велика кількість розлучень говорить про те, що, відмовившись від традицій, суспільство досі не виробило формулу «щасливого сучасного шлюбу».

Як відповідь на кризові явища, з'являються нові альтернативні форми шлюбу. Це і цивільні шлюби, і гостьові, сезонні та інші. В Україні спостерігається явище зростання незареєстрованих шлюбів, що розглядаються як «пробний» період. Але така «репетиція» сімейного життя не завжди спрацьовує, адже, на думку деяких вчених, такий шлюб з самого початку запрограмований на розрив. Також кількість розлучень в офіційних шлюбах після такого співжиття залишається досить високою.

Прихильність до більш радикальних форм шлюбу в Україні не поширена. Такі явища вважаються швидше девіаціями, а не моделями сімейного життя. Проте навіть ця мала кількість шлюбів невпинно продовжує зростати. Через значну стереотипність суспільної моралі, нетрадиційні шлюбні відносини не афішуються, що створює додаткові складності в дослідженні цього явища.

Одним із видів альтернативного шлюбу є відкритий шлюб. Сім'ї, збудовані за такими принципами, виявляють високий рівень задоволеності сімейним життям та високу стабільність шлюбів. Звичайно, такий тип шлюбу не являється панацеєю для створення ідеальної сім'ї, проте його об'єктивне вивчення, вільне від традиційних забобон і пересторог, становить інтерес для розробки нових шляхів розвитку сім'ї.

Альтернативні шлюби у своїх наукових роботах досліджували О. Кашуба (цивільні шлюби), Ляшенко (аналіз різновидів альтернативних шлюбів), проте саме тема відкритих шлюбів в Україні не висвітлювалась.

Першими «ідеологами» відкрито шлюбу стало подружжя Нени і Джорджа О'Нейлів, що у 1972 році опублікували свою книгу «Відкритий шлюб: новий стиль життя для пар». У 2017 році на сайт BBC Україна було опубліковано дослідження американських вчених явища поліаморії.

1.2. Мета дослідження полягає в аналізі основних причин та мотивів, що схиляють молоді пари до відкритих шлюбів в українському суспільстві.

1.3. Задачі дослідження:

1. з'ясувати, що молоді пари вкладають в поняття «відкритий шлюб»;
2. описати мотиви, що підштовхнули подружжя до моделі відкритого шлюбу;
3. виявити, в чому у подружніх пар виявляється відкритість шлюбу;
4. визначити, переваги та недоліки відкритого шлюбу на думку подружжя;
5. з'ясувати основні соціально-економічні характеристики сімей, що обирають відкритий шлюб;
6. з'ясувати, як пари у відкритому шлюбі позиціонують себе у суспільстві.

1.4. Об'єкт (за критерієм носія проблеми): подружжя з моделлю стосунків «відкритий шлюб».

1.5. Предмет: мотиви вибору українськими подружжями відкритого шлюбу.

1.6. Інтерпретація базових понять:

Шлюб – це сексуальний союз дорослих осіб, що виражає їх взаємно рівноправні та добровільні наміри до спільного життя.

Альтернативний шлюб - це шлюб, який орієнтується на особистісні потреби кожного партнера, навіть якщо вони вступають в протиріччя із загально визнаними суспільними нормами

Відкритий шлюб – шлюб, в якому допускаються позасімейні інтимні зв'язки зі згоди та відома обох учасників подружжя.

Основні принципи відкритого шлюбу:

- Довіра і відкритість
- Повага до інтересів партнера
- Рівноправе становище обох партнерів
- Відкритість до діалогу.

Відкритий шлюб побудований на ідеології поліаморії.

Поліаморія — система етичних поглядів на кохання, яка припускає можливість існування множинних любовних відносин у однієї людини з кількома людьми (а також між декількома людьми) одночасно, з дозволу і схвалення всіх учасників цих відносин.

Поліаморією також називають практику любовних відносин, що втілює ці погляди в дійсності.

1.7. Гіпотези:

1. Молоді пари розглядають відкритий шлюб як союз, заснований на взаємоповазі, розумінні, відмові від почуття власності.

2. Основним мотивом до відкритого шлюбу є бажання уникнути «зради», яка супроводжує моногамний шлюб.

3. Відкритий шлюб виражається у сексуальних зв'язках подружжя за межами сім'ї.

4. Основною перевагою відкритих шлюбів є відкритість та абсолютна чесність між партнерами.

5. Відкритий шлюб вибирають пари з більш високими статками та економічною незалежністю обох партнерів.

6. Пари у відкритому шлюбі зазвичай не афішують особливості своїх стосунків.

1.8. Обґрунтування методу.

Для дослідження проблеми відкритого шлюбу в Україні був обраний якісний метод дослідження – поглиблене інтерв'ю.

Поглиблене інтерв'ю – це особиста бесіда по розробленому дослідником плану, що передбачає розлогі повні відповіді на поставлені питання, не обмежується чіткою структурою анкети.

На даному етапі розробленості проблеми такий метод дослідження дозволить отримати найбільш достовірні данні, що не будуть деформовані власними поглядами дослідника.

Дослідження буде здійснюватися у такі етапи:

1. Розробка плану поглибленого інтерв'ю.
2. Проведення поглибленого інтерв'ю з респондентами.
3. Аналіз отриманих результатів дослідження.

Інтерв'ю буде проводитись у вигляді бесіди з подружньою парою. Зі згоди учасників інтерв'ю буде здійснено запис на диктофон.

Отримані результати будуть представлені виключно в узагальненому вигляді зі зміною імен за вимогою респондентів.

1.9. Обґрунтування відбору респондентів для дослідження.

Респондентами були обрані подружні пари міста Києва, що знаходяться у відкритому шлюбі. Для більш широкої картини дослідження було обрано три пари із різними типами оформлення шлюбів(офіційний/цивільний), різні за віком та кількістю дітей у шлюбі.

1.10. Часові рамки дослідження

Поглиблені інтерв'ю були здійснені у період січень-лютий 2018 року.

1.11. Аналіз результатів дослідження.

Поглиблене інтерв'ю мало на меті виявити, як розуміють відкритий шлюб подружні пари в українському суспільстві, виявити мотиви відкритого шлюбу, охарактеризувати його переваги та складнощі, а також сформулювати основні характерні риси такого подружжя та визначити їх місце у суспільстві.

Поглиблене інтерв'ю було розподілене на блоки:

I. бачення відкритого шлюбу;

II. мотиви вступу до відкритого шлюбу та в чому шлюб виявляється;

III. переваги та складнощі у відкритому шлюбі;

IV. самовизначення подружжя у суспільстві та характеристика сімей, що вибирають відкриті стосунки.

Для дослідження було обрано три сім'ї у місті Києві.

1. Леонід – 42 роки, дві вищі освіти, бізнесмен, високий рівень статків.

Наталя – 30 років, вища освіта, журналіст, фріланс.

Разом у стосунках 5 років. Офіційно шлюб не оформлений.

2. Олексій – 28 років, вища освіта, технік на морському судні, рівень статків вище середнього.

Юлія – 27 років, середня освіта, не працює.

Разом у стосунках 8 років, офіційний шлюб 4 роки. Одна дитина.

3. Олександр – 27 років, вища освіта, підприємець, рівень статків вище середнього.

Аліна – 22 роки, незакінчена вища освіта, студент, актор.

Тривалість стосунків – 4 роки, офіційний шлюб – два роки.

Блоки запитань

I. Бачення відкритого шлюбу:

1. Що для вас означає поняття «відкритий шлюб»?

2. Відкритий шлюб – це остаточний вибір, чи тимчасовий спосіб урізноманітнити сімейні стосунки?

3. Як ви ставитесь до офіційної реєстрації шлюбу?

4. Які основні принципи вашого подружнього життя?

5. Як ви ставитесь до поняття «поліаморія»?

II. Мотиви вступу до відкритого шлюбу та в чому шлюб

виявляється:

1. Як ви прийшли до відкритого шлюбу?

2. Чим вас не задовольняла традиційна модель стосунків?

3. Які основні мотиви вибору відкритого шлюбу?

III. Переваги та складнощі у відкритому шлюбі:

1. Опишіть детально, у чому відкритість вашого шлюбу?

2. Які позитивні зміни відбулись при прийнятті відкритих

стосунків?

3. Які негативні сторони у відкритих стосунках?

4. Чи присутні у вашому житті ревності?

5. Як ви вирішуєте конфлікти ситуації і які їх основні причини?

6. На скільки ви задоволені сімейними стосунками?

7. Як ваші стосунки впливають на дітей?

IV. Самовизначення подружжя у суспільстві та характеристика сімей, що вибирають відкриті стосунки:

1. Чи відомо про ваші стосунки вашим рідним і друзям?

2. Яке ставлення в суспільстві до вашого типу стосунків?

3. Чи хотіли б ви, щоб відкриті шлюби мали законодавчу підтримку?

4. Чи багато у вас знайомих, які розділяють ваші погляди?

Аналіз отриманих результатів

Бачення відкритого шлюбу

Відкритий шлюб подружжя бачить передусім як вид стосунків, збудованих на довірі та відкритості, а також свободі у інтимних стосунках з іншими партнерами.

«Відкритий шлюб - це не лише дозвіл на сексуальні контакти з іншими партнерами, а більше відкритість у спілкування, повага до один одного, відкритість бажань». Леонід

«Для мене відкритий шлюб - це абсолютна довіра, я хочу завжди знати, що відчуває мій чоловік і розділити з ним його бажання». Наташа

«Для мене дружина - це людина, з якою я можу обговорити абсолютно все, починаючи від роботи, закінчуючи сексуальними бажаннями». Олександр

«Відкритий шлюб заснований на любові. Тільки якщо ти по справжньому любиш людину, ти відмовишся від свого егоїзму і будеш просто щасливий, коли твоя кохана робитиме те, що їй подобається». Олександр

«Мені, чесно кажучи, абсолютно все одно, як це все називається. Ми самі собі вибираємо, що добре, а що ні у стосунках» Олексій

Підсумувавши результати спілкування з респондентами, можна дати визначення відкритого шлюбу:

Відкритий шлюб - тип шлюбу, що визнає можливість сексуальних стосунків з іншими партнерами, збудований на взаєморозумінні, повазі до інтересів та бажань партнера, відкритості у спілкуванні; заснований на почуттях справжнього кохання.

Відкритий шлюб розглядається більше як система поглядів на стосунки, а не якісь певні конкретні дії, тому такий вибір є остаточним на все життя.

«Відкритий шлюб - це філософія, світогляд, відмова від обмежень у всіх сферах життя». Аліна

«Той, хто один раз спробував жити відкрито зі своїм партнером, більше не захоче повертатися до брехні та недомовок. Можливо, коли будуть діти, ми не будемо зустрічатися з іншими партнерами, але відкритість у спілкуванні, довіру, сподіваюсь, ми зможемо зберегти». Леонід

«Найкраще те, що в будь-який момент ми можемо змінити наші стосунки. Все обговорюється, ми робимо те, що подобається один одному. Якщо Льоша в будь-який момент не захоче, щоб я спілкувалася з іншими чоловіками, я з легкістю від цього відмовлюсь. У цьому і суть стосунків - у розумінні». Юлія

Офіційне заключення шлюбу вважається бажаним, але не обов'язком для партнерів.

«Офіційно ми не одружені. У нас була урочиста церемонія для друзів, рідних, але у РАГС документи не подавали. Я взагалі вважаю, що для дівчат важливіше саме свято». Леонід

«Та ні, розпис у РАГСі також важливий» Наташа

«Ми одружились, коли вже Юля була вагітна. Типу для дитини так краще, документи тд.» Олексій

«Ми одружились офіційно, але це чисто формальність. Я зрозумів, що хочу прожити з Аліною все життя задовго до офіційного шлюбу». Олександр

Основні принципи сімейного життя у відкритому шлюбі:

-діалог

«Це просто неймовірно, що ти можеш поділитися з найближчою людиною усіми своїми думками, навіть тими, які можуть лякати тебе саму. Чудово, коли людина може сприймати тебе таким, який ти є». Аліна

- взаєморозуміння

- підтримка

«Тобто у нас відкритість у шлюбі не лише тоді, коли йдеться про секс з іншими партнерами. Іноді треба проявити допомогу у роботі, у соціальному житті. Юля практично весь свій час проводить з нашим сином, іноді їй хочеться зустрітися з подругами, відпочити, і тоді я беру частину домашніх обов'язків на себе. У цьому і виражається підтримка».

Олексій

- ні брехні

«Однією з причин, чому люди обманюють один одного у подружньому є те, що інший партнер просто не може спокійно вислухати правду. Наприклад, чи зможе хтось сказати своїй дружині, що з ним на вулиці познайомилась дівчина. Вони просто поговорили і розійшлись, навіть телефонами не обмінялись. А дружина, почувши цю історію, почала б щось підозрювати, влаштовувати сцени ревності, скандали. Тому чоловіки зазвичай і вибирають швидше промовчати, аніж сказати правду. І таких прикладів безліч. Люди самі заганяють себе у глухий кут». Наташа

- Свої правила

«Ми навчилися не думати, що подумують люди, що правильно, а що ні. Ми живемо так, як подобається нам двом. Наші стосунки - це як наша держава, де ми самі встановлюємо закони, змінюємо їх та розвиваємось».

Аліна

Саме поняття «поліаморія» не дуже популярне в українському суспільстві.

«Коли ми почали будувати наш відкритий шлюб, ми навіть не знали, що взагалі у когось ще є такі стосунки. Все було настільки природно, що ми були впевнені, що вперше винайшли таку модель стосунків, в якій є відкритість і немає зрад і брехні. Вже пізніше ми наткнулись на статтю про поліаморію в інтернеті, і, насправді, дуже здивувались, що є люди, які вважають так само як і ми» Олександр

«Я взагалі з цим словом не знайомий» Олексій

Мотиви вступу до відкритого шлюбу

Основними мотивами відкритого шлюбу є кохання, відмова від егоїзму партнерів.

«Насправді, такі стосунки у мене були ще задовго до того, як я зустрів Наташу. Але саме суть, що таке відкриті стосунки, відкритий шлюб я зрозумів тоді, коли зустрів кохання. Це особливе задоволення, коли бачиш, що твоя кохана людина щаслива. Складно пояснити словами». Леонід

«Мене у цей спосіб життя посвятив Леонід. Десь після року наших стосунків. Спочатку я взагалі цього не сприймала. Категорично. Виховання, стереотипи. Але Леонід знає, як переконувати. Спочатку він запропонував секс втрьох ще з одним чоловіком, таємне сексуальне бажання багатьох жінок. Так все і почалось. Я нарешті розуміла, що можна не ховатись від своїх бажань, здійснювати їх разом з людиною, яку я люблю, розвиватися у плану сексу та і в інших сферах». Наташа

«У нас все почалось також із сексу втрьох з хлопцем. Взагалі я у своїй дружини перший партнер в плані сексу. І в мене виникло бажання, щоб вона спробувала секс ще з кимось. Ми почали розмовляти на цю тему. Спочатку вона казала, що взагалі цього не хоче, а тоді вже пізніше призналась, що також про це думала. Від розмов до дій ми перейшли десь аж через рік, і все сталося досить спонтанно. Ми просто познайомились з хлопцем, який сподобався Аліні, і я підштовхнув її до дій. Це був незабутній досвід для нас двох. Мені складно в це повірити, адже до Аліни я був дуже егоїстичним у стосунках. Я не дозволяв, щоб моя дівчина носила навіть короткі спідниці, обмежував її в роботі, не давав розвиватися. Все тому, що мені було байдуже до них, я думав, щоб лише мені було комфортно у стосунках. І зраджував. Я чоловік, мені можна.

Кохання мене повністю змінило. Тому люди, які не люблять по-справжньому свого чоловіка/дружину, не зможуть зрозуміти відкритий шлюб». Олександр

«Для нас все почалось досить несподівано. Ми вже досить довго були разом у стосунках, коли зустріли одну пару, у яких був відкритий шлюб, вони розказали про себе, свій досвід, а потім запропонували секс з ними. Ми погодились». Юлія

Щодо недоліків традиційної шлюбної моделі, основним з них вважаються брехня і зради, на яких заснований традиційний шлюб. Навіть якщо фактично зради не присутні у сімейному житті, проте прихованих бажань, фантазій не можна уникнути. Партнери просто не вміють ділитись тим, що у них в голові. Або не вміють адекватно сприймати правду. Через нестачу комунікації шлюби розпадаються. Люди самі не помічають, як вони починають жити абсолютно іншим життям, ніж їх шлюбний партнер.

«Для мене неприпустимою у стосунках є брехня. Всі мої знайомі щось приховують від своїх других половинок, неначе поряд з тобою не другу, партнер, а ворог, або полонений, якого хитрістю треба втримати. «Той хлопець на тебе задивився, тільки чоловікові не кажи, щоб не ревнував». Для наших стосунків така фраза неприйнятна. Я своїй коханій людині можу сказати все. У цьому для мене сенс стосунків». Аліна

«Дуже часто хлопці обмежують своїх дівчат у виборі одягу, у колі спілкування у розвитку кар'єри. І це чистий егоїзм. Або невпевненість в собі. Я хочу, щоб моя дівчина була зі мною не тому, що їй більше немає чим зайнятись чи тому, що вона більше нікого не зможе зустріти, а тому, що вона мене любить. У традиційному шлюбі багато вигоди, економічних причин, умов, обов'язків, але немає місця любові». Леонід

«З основним мотивом тут все просто. Я хочу, щоб моя кохана людина була щасливою. Не хочу ні в чому її обмежувати, контролювати, звичайно, якщо це не буде іти врозріз з її безпекою та здоров'ям. Навіть якщо так вийде, що Аліна буде щасливішою без мене, я готовий її відпустити, як би боляче мені не було» Олександр

«Не хочу щось приховувати від своєї дружини. Не хочу брехні, лицемірства в стосунках». Леонід

Переваги та складнощі у відкритому шлюбі:

1. Опишіть детально, у чому відкритість вашого шлюбу?
2. Які позитивні зміни відбулись при прийнятті відкритих стосунків?
3. Які негативні сторони у відкритих стосунках?
4. Чи присутні у вашому житті ревності?
5. Як ви вирішуєте конфлікти ситуації і які їх основні причини?
6. На скільки ви задоволені сімейними стосунками?
7. Як ваші стосунки впливають на дітей?

Для кожної пари відкритий шлюб - набір варіацій подружнього співжиття. Об'єднує їх те, що це життя ґрунтується на взаєморозумінні, спілкуванні, відкритості поглядів і дій.

Відкриті стосунки передбачають сексуальні зв'язки з іншими партнерами. Варіаціями можуть бути інтимні стосунки обох із подружжя з іншими парами, чоловіками, жінками, або у обох партнерів подружжя окремо один від одного. Спільною для всіх пар характерною рисою було прагнення в пріоритеті мати сексуальні зв'язки з іншими партнерами разом із своїм чоловіком/дружиною.

«У нас повна відкритість інтимних стосунків з іншими партнерами. Найчастіше ми знайомимось з парами, які також шукають експерименти. Хоча ми практикуємо і секс поодиночці з партнерами. У мене був один хлопець, але без Льоши це було зовсім не те. Також, коли познайомились з однією парою, мені дуже не сподобався хлопець, хоча дівчина у нього була класною. Тому я просто відправила Льошу з ними, а сама залишилась відпочивати. Чому він має відмовлятися від можливості розваг?» Юлія

«Але без Юлі це були не ті відчуття. Це особливий кайф, коли людина, яку ти любиш, з тобою поряд». Олексій

«Ми практикуємо секс з іншими партнерами тільки вдвох. З парами, чи просто з хлопцем, чи з дівчиною. По одинці для мене не прийнятно».

Наташа

«По одинці немає сенсу, абсолютно не ті відчуття».

«У наших стосунках немає обмежень. У нас були зв'язки і разом з іншими партнерами, і окремо один від одного. Але для нас важливо, ділитися нашими відчуттями, пригодами один з одним. Моя дружина - єдина людина, якій я можу розказати все. Найбільше емоцій приносять все-таки ті сексуальні контакти, де ми разом» Олександр

Відкриті стосунки знімають усі бар'єри у спілкуванні подружжя. Сімейна пара легше знаходить порозуміння між собою, вирішує конфлікти. Усі опитані пари відмітили покращення сексуального життя у шлюбі. Пережитий разом сексуальний досвід, можливість реалізувати разом потаємні сексуальні бажання один від одного зближує подружжя. Такий досвід стає певною спільною таємницею, що ще міцніше зв'язує двох людей.

«Після нашого першого спільного сексуального досвіду з іншим хлопцем, ми кілька днів один з одним із захватом обговорювали нашу пригоду. Невеликий конфлікт, через який ми посварились напередодні, був забутий. Ми не могли відійти один від одного. У нас була така пригода, така таємниця, що зближувала нас і відгороджувала від усього світу. Ми ще не раз згадували ту ніч. Безперечно, такі пригоди дуже зближують». Аліна

«Сексуальні фантазії, коли ти можеш ними поділитися, більше не управляють тобою. Тепер ти ними керуєш. І разом з дружиною ми можемо їх або реалізувати, або забути». Олексій

Відкритий шлюб - це ідеальна модель. На практиці не все буває гладко. На перших порах стосунків те, що видається логічним і дозволеним, може завдати болю. У вирішенні таких ситуацій допомагає відкритий діалог і щире бажання зрозуміти партнера.

«Хоча ми дуже давно обговорювали і навіть планували таку ситуацію, перший раз, коли у Саші був секс з іншою дівчиною без мене, викликав у мене істеріку. Хоча логічно я з усім погоджувалась, у мене не виходило контролювати свої почуття. Саша поставився до цього з максимальним розумінням, хоча моя реакція абсолютно перекреслювала усе те, що я до цього сама говорила про секс та інших партнерів. Декілька днів мені знадобилося, щоб повністю заспокоїтись. Потім прокинулась цікавість, і я випитала у Саші всі деталі його стосунків з тією дівчиною. Через деякий я вже заохочувала Сашу до зв'язку з іншого дівчиною. Можливо, причиною моєї першої негативної реакції був закладений у підсвідомість стереотип, що якщо хлопець хоче сексуальних стосунків з іншою дівчиною, то він мене більше не любить. Коли ж я отримала наочне підтвердження, що це не так, то заспокоїлась. Такі події лише додають вогню у спільне життя. Якщо тільки ви справді любите один одного». Аліна

Ревнощі у відкритих стосунках, на відміну від традиційної сім'ї, розглядаються не як ознака любові, а як свідчення егоїзму, невпевненості в собі, в почутті власної неповноцінності. Адже ревність проявляється не лише до інших чоловіка чи жінки, а і до друзів, захоплень, роботи. Ревнощі це спроба обмежити інтереси іншої людини, зробити з неї в'язня, раба власних бажань. Дуже багато щасливий сімей розпадаються через ревнощі.

«Коли ми маємо інтимні стосунки з іншими людьми разом, у мене повністю відсутнє почуття ревнощів. Але думка про те, що Леонід захоче стосунки з іншою дівчиною без мене, викликає негативні почуття». Наташа

«Якщо у пари здорові щасливі стосунки, то у сексі втрюх, в чотирьох з іншими партнерами не буде ревнощів. Кожен з подружжя в пріоритеті зацікавлений в тому, щоб насолоду отримай його чоловік/ дружина. Якщо стосунки фальшиві в своїй основі, то це найяскравіше проявиться саме при такому контакті, адже в такій ситуації звільняються природні інстинкти, і підтримувати маску неможливо». Леонід

«Ми разом з Олексієм із самої школи. Я його вже так знаю, що вже просто немає місця ревностям». Юлія

«Коли в мене прокидаються ревності, я розумію, що це все залишки стереотипів, нав'язаних людьми, що живуть у шлюбі нещасливо, а також частково якась моя невпевненість в собі. В будь-який момент я можу сказати Саші, що не хочу більше відкритого шлюбу, і він прийме мою вимогу. Так ми домовлялись з самого початку. Але зараз я обираю свободу. Обираю розвиток та роботу над собою, хоча це на багато складніше, ніж вигадати собі мільйони обмежень як більшість інших людей. Я хочу бути щасливою. А для мене щастя - робите те, що ти хочеш, разом з тим, кого любиш». Аліна

Жодна сім'я не застрахована від конфліктів. Їх причинами можуть бути побутові питання, матеріальні складнощі та різні погляди на якість життєві цінності. Для вирішення конфліктів у сімей з відкритим типом стосунків є налагоджений механізм - відкритий діалог та прагнення знайти взаєморозуміння.

«Конфлікти трапляються у всіх. Можливо, відкриті стосунки навчили нас слухати один одного, говорити відкрито і знаходити компроміси. Через це нам трохи легше вирішувати конфлікти, ніж в інших родинах. У будь-якому разі, мені так здається» Леонід

Респонденти висловили високий рівень задоволеності і щастя у сімейному житті.

«Для щасливого сімейного життя, на мою думку, необхідне вміння спілкуватися і бажання змінюватись і розвиватись заради один одного. У нас це є. А над іншими факторами ми активно працюємо». Олексій

Як відкриті стосунки впливають на дітей?

«Тут швидше діти впливають на стосунки. Не вистачає часу навіть на життєво необхідні речі, не говорячи уже про відпочинок та розваги. А якщо серйозно, не впливають жодним чином. Ми залишаємо дитину з бабусею, дідусем, і йдемо на зустріч з парою, так само як із знайомими чи друзями.

До нас додому ми нікого не запрошували, у нас такі правила. Завжди можна зняти квартиру чи номер в готелі». Юлія

«Щодо виховання, я хотів би, щоб у нашої дитини був відкритий погляд на стосунки, хочу привчити до чесності та до поваги людини, що поряд. Взагалі, найкращий приклад для дітей- щасливі батьки. А щодо виду стосунків, він сам зможе прийняти рішення у своєму дорослому житті разом зі своїм партнером». Олексій

IV. Самовизначення подружжя у суспільстві та характеристика сімей, що вибирають відкриті стосунки:

1. Чи відомо про ваші стосунки вашим рідним і друзям?
2. Яке ставлення в суспільстві до вашого типу стосунків?
4. Чи хотіли б ви, щоб відкриті шлюби мали законодавчу підтримку?
3. Чи багато у вас знайомих, які розділяють ваші погляди?
5. Розкажіть про себе, ваш вік, освіту, рід занять, статки.

Подружжя у відкритому шлюбі зазвичай не афішують своїх стосунків. Навіть найближчі друзі не знають про їх спосіб життя. Це пов'язано в першу чергу з неприйняттям відкритих стосунків широкими верствами населення. Відкриті стосунки вважаються або просто несерйозними, або навіть аморальними. У цьому виражається лицемірність сучасного суспільства. Зради, розлучення, залишення дітей засуджується менше, ніж щасливі, але не стандартні сімейні стосунки.

Молоді люди більш терпимо ставляться до відкритих стосунків, частково навіть захоплюються та підтримують їх. Але у своєму житті не поспішають їх реалізувати.

«У нас зі знайомих ніхто не знає про наш тип стосунків. Це достатньо приватна особиста тема, щоб розпочати її за чашкою кави. Ніхто цього не обговорює». Леонід

«Хоча, можливо, у когось із наших друзів також відкриті стосунки. Але вони це не розголошують. Все тиск суспільства. Занадто радикальні такі погляди на сьогодні». Наташа

«У мене з батьками близькі стосунки, і я розказав їм своє бачення ідеальної сім'ї. Вони були в шоці, почали казати, що ми з Юлією робимо непоправну помилку і тд. Довелось сказати, що я пожартував. Занадто вкорінилися в їх баченні традиційні погляди». Олексій

«Спочатку ми від усього оточення ми приховували наш тип стосунків. Ми були постійно на виду, моя робота залежала від моєї репутації. Я розумів, що моє оточення це просто не зможе сприйняти. Всі настільки загрузили у своїй брехні та лицемірстві в стосунках, що їм не було сенсу навіть щось казати про любов. Зараз ми різко поміняли нашу сферу зайнятості, і разом з тим змінилося оточення. Новим знайомим ми відкрито розказуємо про нашу філософію стосунків. Зазвичай всі кажуть, що це дійсно круто, і що вони не зустрічали таку пару як ми. Отже, суспільство змінюється і вже поступово готове сприймати новий тип стосунків. Можливо, ми станем прикладом для когось, адже всі бачать, що ми дуже щаслива пара». Олександр

«Молодь це все сприймає з інтересом, цікавиться. З людьми старшого віку взагалі складно говорити. Вони ніби то абсолютно не здатні сприйняти щось нове у сімейні стосунки. Їм краще зраджувати, брехати, але підтримувати вид правильних людей». Аліна

Щодо узаконення відкритих шлюбів респонденти віднесли з гумор. Тут частково зіграла недовіра до українського законодавства взагалі. Хоча сама ідея визнання державою відкритих стосунків дасть змогу інформувати про це явище суспільство, допоможе спростувати негативні асоціації з відкритим шлюбом.

«Я бачила статтю, в якій американці виступають за визнання відкритих шлюбів з метою регуляції успадкування майна, розподілу опіки над дітьми. У цьому є логіка, але для нашої країни це не актуально поки. Суспільство ще не готове. Спочатку треба спробувати провести просвітницьку роботу». Аліна

Для пошуку знайомих однодумців в поглядах на вільні стосунки, використовують різні інтернет сайти. Один з них сайт знайомств «Парапам», направлений для пошуку свінгерських пар, а також просто для знайомства і спілкування. Також багато анонімних груп в соцмережі ВКонтакте, наприклад «Ищу пару» та інші.

«Коли починаєш шарити в соцмережах, дивуєшся, на скільки це явище популярне. Якби там були не анонімні профілі, можливо, знайшли б там деяких своїх знайомих». Олексій

Щодо характеристики людей, що обирають відкритий шлюб, складно виділили якісь спільні ознаки. Респонденти відрізняються за віком, рівнем освіти, зайнятістю у професійній діяльності. Одинією спільною ознакою став рівень доходів сім'ї вище середнього і більше.

Розподіл матеріальних ресурсів, що приносять в сімейний бюджет члени подружжя, не рівномірний. Більшу частку фінансів отримують чоловіки.

«Я працюю на судні. У мене рейси по 6 місяців. Це 6 місяців фактично без вихідних, адже в будь-який момент дня і ночі може виникнути збій в роботі механізмів, і я повинен відразу реагувати. Тим не менш, немає іншого вибору, це мій обов'язок. І я пишаюсь тим, що моя дружина жодного дня в житті не провела на роботі. Хай займається тим, що їй подобається». Олексій

3.1 Аналіз отриманих результатів та рекомендації

Економічні передумови сформували сім'ю моногамного типу. В час, коли відбуваються кардинальні економічні трансформації, зазнав змін і традиційний шлюб. Набули значного поширення альтернативні види шлюбу, такі як незареєстрований цивільний шлюб, гомосексуальні шлюби, шлюби сезонні та гостьові. Прагнення зберегти традиційну сім'ю та нездатність збудувати її на міцному фундаменті у сучасних умовах породило таке явище як серійна моногамія.

Як відповідь на небажання змінювати своїх шлюбних партнерів у серійній моногамії, як протест сімейним зрадам та подвійному життю, які супроводжують традиційний шлюб з моменту його існування, все більшого поширення та популярності набуває модель відкритого шлюбу.

Відкритий шлюб - це альтернативний тип шлюбних стосунків, що найбільш приближений до традиційної сім'ї, але передбачає значно більшу свободу партнерів як у сексуальному, так і соціальному та професійному житті.

В ході проведення дослідження ми визначили, що вкладають в поняття «відкритий шлюб» подружжя, які обрали для себе такий тип стосунків.

Відкритий шлюб - тип шлюбу, що визнає можливість сексуальних стосунків з іншими партнерами, збудований на взаєморозумінні, повазі до інтересів та бажань партнера, відкритості у спілкуванні; заснований на почуттях справжнього кохання.

Отже, наша гіпотеза про те, що молоді пари розглядають відкритий шлюб як союз, заснований на взаємоповазі, розумінні, відкритій інтимній взаємодії з партнерами поза шлюбом підтвердилась.

Важливим моментом є те, що прихильники відкритого шлюбу вважають такі стосунки виявом справжнього кохання, на якому і будується відкритий шлюб.

Основним мотивом до вибору відкритого шлюбу на думку опитаних подружніх пар є кохання. Почуття виражається в небажанні обмежувати в будь-чому свого партнера, ставити заборони, слідувати правилам, нав'язаним суспільством, а не обраним разом за власними почуттями.

Гіпотезу, що основним мотивом до відкритого шлюбу є бажання уникнути «зради», яка супроводжує моногамний шлюб, не підтверджено. Головним мотивом стає саме кохання. Хоча подружні «зради» також мають значення у виборі відкритого шлюбу, адже саме факт подружньої невірності, лицемірства та брехні розглядається як основний недолік традиційних шлюбів.

Проте без любові відкритий шлюб не зможе функціонувати, адже він передбачає перемогу над власним егоїзмом, щоб подолати який необхідні справжні сильні почуття.

Відкритий шлюб виражається у чотирьох основних вимірах:

турбота про інтереси партнера;

повна відкритість і спілкуванні;

встановлення власних правил, вільних від тиску суспільної думки;

можливість позашлюбних інтимних контактів.

Гіпотеза, що відкритий шлюб виражається у сексуальних зв'язках подружжя за межами сім'ї, не відповідає дійсності. Адже сексуальні контакти з іншими партнерами не є рідкістю у традиційних подружніх парах. У відкритому шлюбі основною характеристикою є взаємний дозвіл у сексуальних контактах поза шлюбом, але не обов'язкова практика цих стосунків. Відкритий шлюб виражається передусім у необмеженій свободі партнерів у всіх сферах, не лише сексуальній.

Сексуальні контакти з іншими партнерами в опитаних родинх присутні, але є доволі рідкісним явище - два-три випадки за рік сімейного життя.

Гіпотеза, що основною перевагою відкритих шлюбів є відкритість та абсолютна чесність між партнерами, повністю підтвердилась. Респонденти наголошували на тому, що відкритий шлюб дає змогу бути абсолютно чесним та відкритим зі своїм шлюбним партнером, виключає всі таємниці та недосказаності.

Така відкритість у спілкуванні дає значну перевагу у вирішенні різних конфліктних ситуацій, які характерні для всіх родин.

Щодо гіпотези про високі статки подружжя у відкритому шлюбі та про економічну незалежність партнерів, її варто розділити на дві частини.

«Відкритий шлюб вибирають пари з більш високими статками». Дана гіпотеза підтвердилась. Фінансове положення опитаних родин було оцінено не менш, як вище середнього. Оцінка статусу розглядалася за такими параметрами як наявність власного житла (розмір, розташування), власний автомобіль, приблизний рівень річної заробітної плати, кількість поїздок за кордон на рік та місця, обрані для відпочинку.

Матеріальна стабільність дає більше можливостей до проведення спільного вільного часу для подружжя, сімейні пари не змушені віддавати всі свої сили на заробіток грошей, що дає змогу для саморозвитку та налагодження щасливого сімейного життя. Тому звільнення від економічного тиску може стати передумовою для прийняття ідей вільного шлюбу.

Щодо другої частини гіпотези про економічну незалежність обох партнерів у відкритому шлюбі, то вона не підтвердилась. Основна частина економічної діяльності в опитаних сім'ях лежить на плечах чоловік. Жінка може бути не зайнятою, або мати часткову зайнятість. Зв'язку між економічною незалежністю партнерів та вибором відкритого шлюбу не простежується.

Гіпотезу, що пари у відкритому шлюбі зазвичай не афішують особливості своїх стосунків, підтверджено. Найчастіше такі подружжя приховують свій спосіб життя від найближчих друзів та навіть близьких

родичів. Така позиція пов'язана з упередженістю суспільства, несприйняття нових поглядів, особливо у такій сфері як сімейне життя.

Для пошуку однодумців та партнерів, що практикують відкриті стосунки, використовують спеціальні інтернет-сайти, соціальні мережі, популярні групи. Факт того, що для таких пар створено окрему закриту соціальну мережу, говорить про те, що явище відкритості шлюбних стосунків швидко поширюється. Можна передбачити, що невдовзі ця закрита спільнота вийде із тіні на публічну арену.

В американському суспільстві представники поліаморів виступають за офіційне визнання їх стосунків. Деякі голлівудські актори у своїх інтерв'ю зізнаються, що практикують у своєму сімейному житті відкриті стосунки. Такі тенденції говорять лише про те, що явище відкритого шлюбу буде лише поширюватися.

Представники відкритого шлюбу розробили свою ідеологію сучасних подружніх стосунків. Деякі їх принципи можуть бути актуальними для прихильників традиційного типу сім'ї.

Основні принципи відкритого шлюбу виражаються в:

- відкритому спілкуванні,
- взаємопідтримці;
- підтримці
- чесності;
- повазі до інтересів та потреб партнера;
- можливості встановлювати свої правила.

Для молодих подружніх пар важливо усвідомити саме останній пункт. Зараз тиск традицій ослабив свою дію, тому дуже важливим пунктом у щасливому сімейному житті має стати можливість разом формувати ідеали для своєї сім'ї. Відкритий діалог допоможе визначити, чи спільні погляди на подружнє життя у молодій парі.

Відкритий шлюб пропонує унікальну сімейну модель, в якій керівні пріоритети надаються підтримці індивідуалізму кожного з партнерів.

Відкритий шлюб дозволяє не ставити питання в кар'єрі та сім'ї «або/або». Відкритий шлюб покликаний на те, щоб за допомогою взаємодопомоги кожен із подружжя зумів реалізувати себе і сімейній, і в професійній сферах.

Натомість дискусія щодо відкритого шлюбу іде лише в руслі засудження/схвалення поза подружніх інтимних зв'язків, що є вкрай однобоким і обмеженим судженням про відкриті стосунки.

Для можливості використання досвіду відкритого шлюбу для поліпшення шлюбної ситуації в країні, необхідно проводити адекватну просвітницьку роботу з питань відкритого шлюбу.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сучасний тип традиційних сімейних відносин сформувався під впливом історичних та економічних чинників.

Розглядаючи історіографію дослідження шлюбних стосунків, аналізуючи трансформації поглядів на сім'ю, розподіл сімейних ролей, взаємодію сім'ї з екзогенним середовищем, можна більш глибоко зрозуміти підґрунтя а разом з тим і проблеми та силу сучасного типу сім'ї.

Функціонування гармонійної сім'ї прямо пропорційно впливає на абсолютно всі соціальні інститути, адже саме в родині починається соціалізація наступного покоління. Саме тому ще давньоогрецьких філософів цікавило питання формування шлюбної моделі та можливостей її раціональної трансформації.

Розгляд наукових робіт щодо історії формування шлюбних відносин дає абсолютно іншу картину розуміння традиційного шлюбу, який на сьогодні у суспільній думці сприймається як правильний.

Як показують численні дослідження вчених, основі моногамної сім'ї лежать такі фактори як природний відбір та економічні передумови, що слугували елеметом еволюції та становленню приватної власності. Науково-технічний переворот докорінно змінив економіку світового ринку, отже очевидно, що сучасно кризова ситуація шлюбних відносин безпосередньо прив'язана до змін економіки. Жінки отримали можливість до повноцінної господарсько-економічної діяльності на рівні з чоловіками, тому економічний фактор залежності жінки від чоловіка втратив свою актуальність. Трансформація у сексуальних стосунках вивела інтимні стосунки, схвалені суспільством, за межі шлюбних відносин. Тому не дивно, що в епоху науково-технічної модернізації суспільства традиційний шлюб переживає глибоку кризу. Для збереження шлюбно-сімейних відносин необхідно знайти нове, більш стійке підґрунтя, на якому буде триматися

новий тип шлюбу сучасного суспільства, ніж економічна залежність і тиск з боку суспільства.

Шлюбні стосунки у на сьогоднішній момент характеризуються небаченою різноманітністю. Сучасне різноманіття шлюбних відносин вимагає переглянути класичні визначення поняття шлюбу. Ураховуючи, що багато альтернативних форм шлюбних відносин відійшли від традиційного трактування «союз чоловіка та жінки з метою продовження роду», для більш глибоко розуміння шлюбу у сучасному суспільстві необхідно визначити основні категорії дослідження шлюбних стосунків.

Щоб найбільш глибоко зрозуміти, що значить шлюб сьогодні, необхідно розглянути завдання, які він виконує. Основними функціями шлюбу є інституційна, економічна, демографічна, ініціативна, сексуальна та емоційна. Але такі види шлюбів як гомосексуальний, завідомо бездітний, шлюби між людьми похилого віку все більше розмивають рамки визначення цього поняття.

Сучасний шлюб може бути виражений в об'єднанні усіх функцій, або лише декількох окремо. У сучасних умовах складно дати єдине визначення шлюбу за статевою приналежністю учасників, за кількісним учасників шлюбних відносин, за фактом офіційної реєстрації чи суспільним визнанням, за метою продовження роду на виховання дітей. Конкретним залишається той факт, що шлюб - це явище взаємодії людей, він не може функціонувати лише для однієї людини, і направлений на тривале співжиття.

Важливим аспектом для глибоко розуміння проблем шлюбних відносин є аналіз сучасних форм шлюбу.

Різнорманітність шлюбних відносин у сучасному суспільстві свідчить про пошуки нового русла, яке зробило б сімейні стосунки більш стабільними та щасливими. Аналізуючи основні види шлюбних стосунків у сучасному суспільстві, розглядаючи деформації та відхилення сучасного шлюбу від традиційно прийнятих стосунків, ми отримуємо картину, яка

наглядно зображує основні слабкі сторони і невідповідності традиційного шлюбу сучасним умовам.

Класична типологія, яка розподіляла шлюби на полігамні та моногамні, екзогамні та ендогамні, пратрилокальні, монолокальні та неолокальні вже не вичерпує його різноманіття сучасних шлюбних форм.

Зараз актуальним стало питання протиставлення традиційного шлюбу та його альтернативних форм.

Абсолютно новим типом шлюбних відносин став гомосексуальний шлюб. Він вже отримав місце у суспільстві зайняв гомосексуальний шлюб, домігшись офіційного визнання у багатьох країнах. Так само у горадській думці постають питання щодо появи нових альтернативних видів шлюбу.

Альтернативними формами шлюбу на сьогодні є незареєстрований шлюб, сезонний, комунальний, гостьовий, раціональний, гомосексуальний та відкритий шлюби.

Кожен з цих видів шлюбу криє в собі багато недоліків, що свідчать про те, що шлюб знаходиться зараз в процесі трансформації і пошуку нової форми яка б відповідала вимогам сучасного суспільства.

Модернізація науково-методологічної бази є неймовірно важливим аспектом для дослідження сучасних шлюбних проблем та глибоко розуміння сучасної трансформації шлюбу.

В українському суспільстві на фоні гострої економічної кризи спостерігається погіршення шлюбно-сімейної ситуації в країні.

Характерною особливістю, у порівнянні із західними державами, у шлюбно-сімейній поведінці українців є тяжіння до традиційних цінностей. Проте дуже великий рівень розлучуваності, нестабільність сімей, низька народжуваність свідчать про те що, такі орієнтації вже не спрацьовують у сучасних умовах.

До ключових особливостей шлюбу в Україні відносять високий рівень кількості заключених шлюбів, більш ранній шлюбний вік, високий рівень розлучуваності, панування традиційної шлюбної моделі у деяких регіонах.

Характерними ознаками шлюбної трансформації у порівнянні з попередніми десятиліттями виділяють поступове підвищення вікових показників укладання шлюбу, скорочення кількості ранніх шлюбів, збільшення кількості заключення шлюбів після 30 років, зростає кількість розлучень, збільшується кількість міжнародних шлюбів, та значно зростає кількість незареєстрованих шлюбів, поширення серійної моногамії.

Також поступово змінюються установки щодо шлюбних стосунків. Жінки прагнуть більш активного залучення у виробничий процес, рівномірного розподілу сімейних обов'язків у господарстві та у вихованні дітей. Зараз жінка поступово стає повноцінним учасником продуктивно-виробничих відносин. Така економічна зміна серйозно вплинула на стабільність сучасного шлюбу. І саме жінка у сучасному суспільстві виступає ініціатором розірвання шлюбних стосунків, хоча традиційно вона виступала хранительницею сімейного вогнища.

До основних причин розлучення в українському суспільстві належать проблеми з алкоголізмом, напруга у стосунках на фоні матеріальних складнощів. Українська молодь, яка прагне до розвитку індивідуальності та самостійності, ще не виробила орієнтирів, за якими мала б рухатись сучасна молода сім'я.

Українські молоді подружжя прагнуть до моногамної традиційної сім'ї.

Проте їх прагнення не витримують конфліктності сімейних стосунків, і традиційна моногамія швидше переростає у серійну моногамію.

Ті молоді пари, що бачать невідповідність традиційних шлюбних вимог до сучасних умов життя, будуть сімейні стосунки в альтернативному шлюбі. Одним із видів альтернативного типу шлюбу є відкритий шлюб.

Причини поширення такого явища вбачають «зростання тривалості життя (сексуальна ексклюзивність протягом десятків років видається нереалістичним ідеалом), високий рівень розлучень та невірності у моногамних партнерствах, незадоволення сценарієм серійної моногамії,

збільшення економічної та соціальної рівності жінок, суспільне прийняття секс-позитивних ідеологій та практик, поширення інтернету як комунікативного середовища, яке робить секс-позитивну культуру доступною і видимою.

Відкритий шлюб – шлюб, в якому допускаються позасімейні інтимні зв'язки зі згоди та відома обох учасників подружжя, заснований та довірі і відкритості, повазі до інтересів партнерів, рівносправності, відкритості діалогу.

Безперечно цінними здобутками в ідеології відкритого шлюбу є способи спілкування та вирішення конфліктів в сім'ї.

Нові цінності та орієнтації закріплюють ідеали шлюбу, заснованого на любові, проте такі цінності не мають міцного історичного підґрунтя. Молоді люди не вміють бачити сотосунки на любові. Як результат – серійна моногамія, велика кількість розлучень, що є болісним і стресовими подіями, а також негативно впливає на дітей у шлюбі.

Основні проблеми функціонування сучасного українського подружжя виявилися у неготовності до співжиття, відсутності однозначних уявлень щодо подружніх ролей.

Головною проблемою української шлюбної ситуації являється великий рівень розлучуваності.

Альтернативні варіанти розвитку шлюбних відносин набирають популярності. Досвід альтернативних шлюбів може бути використаний для вирішення проблем у традиційній сім'ї.

Зараз тиск традицій ослабив свою дію, тому дуже важливим пунктом у щасливому сімейному житті має стати можливість разом формувати ідеали для своєї сім'ї. Відкритий діалог допоможе визначити, чи спільні погляди на подружнє життя у молодій парі.

Відкритий шлюб пропонує унікальну сімейну модель, в якій керівні пріоритети надаються підтримці індивідуалізму кожного з партнерів. Відкритий шлюб дозволяє не ставити питання в кар'єрі та сім'ї «або/або».

Відкритий шлюб покликаний на те, щоб за допомогою взаємодопомоги кожен із подружжя зумів реалізувати себе і сімейній, і в професійній сферах.

Натомість дискусія щодо відкритого шлюбу іде лише в руслі засудження/схвалення поза подружніх інтимних зв'язків, що є вкрай однобоким і обмеженим судженням про відкриті стосунки.

Для можливості використання досвіду відкритого шлюбу для поліпшення шлюбної ситуації в країні, необхідно проводити адекватну просвітницьку роботу з питань відкритого шлюбу.

Відкритий шлюб – це такий тип відносин, що збудований на довірі та відкритості, а також на свободі у інтимних стосунках з іншими партнерами, повазі до інтересів та бажань партнера, відкритості у спілкуванні; збудований на почуттях справжнього кохання.

Основними мотивами вибору відкритого шлюбу є кохання, відмова від егоїзму партнерів

Перспективи розвитку відкритого шлюбу в Україні полягають передусім в таких його перевагах як відкритість у спілкуванні, ефективне віришення конфліктних ситуацій, рівноправність партнерів та орієнтація на саморозвіток, що у результаті дають більш щасливий стабільний шлюб. Щодо загроз його існуванню відкритого шлюбу в українському суспільстві можна віднести жорстке неприйняття та осудження з боку широких верств населення, негативний тиск громадської думки.

Відкритий шлюб пропонує унікальну сімейну модель, в якій керівні пріоритети надаються підтримці індивідуалізму кожного з партнерів. З наукової точки зору проблеми відкритого шлюбу є недостатньо розробленими і потребують подальшого вивчення для використання його досвіду в умовах транасформацій шлюбних стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю.Е. Алешина. – М.: Класс 2000. – 208с. – (библиотека психологии и психотерапии).
2. Антонов А.И. Микросоциология семьи (методология исследования структур и процессов) / А. И. Антонов. - М.: Nota Bene, 1998. - 360 с.
3. Антонюк Е.В. Становление ролевой структуры молодой семьи и ее восприятие супругами / Е. В. Антонюк. - Вестник МГУ - 1989. - №4. - С. 25-34
4. Арістотель. Політика. — К., 2000. — С. 15-34.
5. Багнета Н. ПОДРУЖНІЙ КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН / Н. Багнета.- Український науковий журнал "ОСВІТА РЕГІОНУ" - №2 -2011.
6. Балабух І.М ТРАНСФОРМАЦІЯ СІМЕЙНО-ШЛЮБНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СІЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ / І. М. Балабух. - ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. - Випуск 4 - 2009 - С. 5.
7. Борщ К.К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні / К.К. Борщ. - Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. – 2012. – 2012. – Т. 201, - №189 - С.81-84.
8. Бурова С. Н. Социология брака и семьи: история, теоретические основы, персоналии / С. Н. Бурова. – Минск – Право и Экономика – 2010 – С. 445.
9. Гидденс Э. Трансформация интимности / Э. Гидденс. – СПб.: - 2004 – С. 208.
10. Глазунов С.В. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ШЛЮБНО-СІМЕЙНОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СУЧАСНІ МОЛОДІ /

- С. В. Глазунов. Електронний доступ:
http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Psihologia/78560.doc.htm
11. Головенько В. А. Настрої молоді щодо здійснення модернізаційних перетворень в сучасній Україні / В. А. Головенько // Український соціум / В. А. Головенько. – К.: Наук. думка, 2013. – С. 189–206.
 12. Горбач Д. На женском дне / Д. Горбач. – Спільне – 2011. Електронний доступ: <https://commons.com.ua/uk/na-zhenskom-dne/>
 13. Гурко Т.А. Влияние добрачного поведения на стабільность молодой семьи. Социологические исследования / Т. А. Гуркл – 1993 - С. 58-74.
 14. Дутчак О. Гендерна нерівність та режим жорсткої економії в Україні посткризового періоду / О. Дутчак – Спільне – 2018. Електронний доступ: <https://commons.com.ua/uk/genderna-nerivnist-ta-rezhim-zhorstkoyi-ekonomiyi/>
 15. Закриницька В. О. Молодь як об'єкт системи соціального захисту / В. Закриницька // Юрист України / В. О. Закриницька. – Х.: Право, 2013. – (Юридичні науки; вип. 1). – С. 49–55.
 16. Зацепин В.И. Молодая семья: социально -экономические, правовые, морально-психологические проблемы / В. И. Зацепин. - Киев, - 1991 - С. 313.
 17. Злобіна Т. Більше любові: політична критика моногамії та низові практики поліамурності / Т. Злобіна – Спільне – 2013. Електронний доступ: <https://commons.com.ua/uk/bilshe-lyubovi-politichna-kritika-mono/>
 18. Иванова Л. М. Судьба молодой семьи / Л. М. Иванова. – М.: Знание - 1989 – С. 487.
 19. Історія (збірка наукових праць) / Електронний доступ: <http://www.info-library.com.ua/books-book-202.html>
 20. Кант И. Сочинения / И. Кант. - Т.4 - ч.2 – С.192.
 21. Кашуба О. АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ШЛЮБ ЯК ФАКТОР ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ / О. Кашуба.

- Український науковий журнал Освіта регіону - №2 – 2011.
Електронний доступ: <http://social-science.com.ua/article/456>
22. Кирильчук В. В. Альтернативні форми шлюбу і чи потрібні вони Україні? / В. В. Кирильчук. Електронний доступ: https://3222.ua/article/alternativn_formi_shlyubu__chi_potrbn_voni_ukran.htm
23. Кириченко Т. С. Одностатеві шлюби – міф чи реальність? / Т. С. Кириченко / Право і Безпека / Т. С. Кириченко. – Харків: Харк. нац. ун-т внутрішніх справ, 2012. – С. 207–210.
24. Костровець Л. Б. Значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства / Л. Б. Костровець // Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник / Л. Б. Костровець. – Харківська національна академія міського господарс, 2012. – (Економические науки). – С. 452–459.
25. Крейг У. Шлюб ніколи нас не звільнить / У. Крейг. – спільне – 2015. Електронний доступ: <https://commons.com.ua/uk/shlyub-nikoli-nas-ne-zvilnit/>
26. Кунц С. Я хотіла подолати бачення родини як осередка пригноблення / С. Кунц – Спільне – 2018. Електронний доступ: https://commons.com.ua/uk/capitalism_and_family/
27. Лібанова Е. М. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічний аспект / Е. М. Лібанова. – М.: соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с. – (монографія).
28. Литвинова А.Л. «Из истории философских представлений о браке и семье. (Проблема брака и семьи в философии Канта, Фихте, Гегеля)» / А. Л. Литвинова. - Л. – 1974 – С. 449.
29. Ляшенко Н.О. Подружні ролі в молодіжній сім'ї. / Н. О. Ляшенко. - Український соціум. – 2007. – с.16-23.
30. Ляшенко Н. О. Сучасні альтернативні форми шлюбу / Н. О. Ляшенко. - Електронний доступ: <http://web.kpi.kharkov.ua>

31. Маркс К., Энгельс Сочинения / Ф. Энгельс. – изд. 2. – т. 21 – С. 28 – 178.
32. Олейник Ю. Н. Исследование уровней совместимости в молодой семье / 41. Ю. Н. Олейник. // Психологический журнал. – 1986. – №2. – С. 59.
33. Овчатова-Редько А. О. Основні риси "фактичного" шлюбу за сімейним законодавством України / А. О. Овчатова-Редько // Актуальні проблеми держави і права. - 2008. - Вип. 38. - С. 132-137. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2008_38_25
34. Парфан Н. Старий патріархат, новий капіталізм: глобалізація інтимності та міжнародний шлюбний бізнес / Н. Парфан. – Спільне – 2015. Електронний доступ: <https://commons.com.ua/uk/starij-patriarhat-novij-kapitalizm/>
35. Пірен М., Ясенова А. Молода сім'я в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми / М. Пірен. - Український науковий журнал - №4 – 2011. Електронний доступ: <http://social-science.com.ua/article/657>
36. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. — К.: Основи, 2000. — 355 с. Електронний доступ: <http://litopys.org.ua/plato/plat05.htm>
37. Пустоход П. і Трацевський М. Шлюбність на Україні // Демографічний збірник. За ред. академіка М. В. Птухи. Праці Демографічного інституту, Т. УІІ. — К.: друкарня Всеукраїнської Академії наук, 1930. — С. 84–195.
38. Романова К. В. Этический мир молодой семьи. / К. В. Романова. — Л.: Семья и школа, 1985. — 185 с.
39. Словарь / Електронний доступ: <http://teenslang.su/id/3922>
40. СЛЮСАР Л. І. ЕВОЛЮЦІЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ: XVII – ПОЧАТОК XX СТОРІЧЧЯ / Л. І. СЛЮСАР. – Вісник ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ - 2011 – С. 62-72.

- 41.Слюсар Л. И. Социология любви: как украинцы заключают браки и почему разводятся / Л. И. Слюсар. – Сегодня – 2018.
- 42.Сысенко В.В. Молодежь вступает в брак / В. В. Сысенко. - М.: - 1986. с. 79, 132.
- 43.Сысенко В. А. Устойчивость брака: проблемы, факторы, условия. / В. А. Сысенко. – М.: Мысль, 1981. – 120 с. – (Психология).
- 44.Статистичні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.ukrstat.gov.ua.
- 45.Хавула Р. Т Психологічні чинники вибору шлюбного партнера в юнацькому віці / Роман. Хавула // Проблеми гуманітарних наук. Серія : Психологія. - 2012. - Вип. 29. - С. 189-201. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2012_29_16
- 46.Хогенбум М. Поліаморія - кохання майбутнього? / М. Хогенбум - BBC Future – 2017. Електронний доступ: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-39711263>
- 47.Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений: Курс лекций / Л. Б. Шнейдер. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с. – (Психология).
- 48.Шибанова Н. А. Современная православная семья в контексте актуальных социальных проблем российского общества / Н. А. Шибанова // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева / Н. А. Шибанова. – Красноярск, 2011. – (Социология; вып. 4).
- 49.Veaux F. More than two / F. Veau. Електроонний доступ: <https://www.morethantwo.com/>